

ANTI KORUPCINĖS APLINKOS KŪRIMO IR INTEGRALUMO VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ VALDOMOSE ĮMONĖSE VADOVAS

TURINYS

1. ĮŽANGA	4
2. SUTRUMPINIMAI	5
3. RENGIANČIŲ VADOVŲ PASITELKTI INFORMACIJOS ŠALTINIAI	5
4. SĄVOKOS	8
5. KAS YRA KORUPCIJA IR KOKIA JOS ŽALA VVJ IR SVJ?	8
5.1. Korupcijos samprata	8
5.2. Korupcijos žala įmonėms	9
6. VVJ IR SVJ NUOSAVYBĖS VALDYMAS	10
6.1. Valstybės ir savivaldybės, kaip VVJ ir SVJ savininkės, vaidmuo	10
6.2. VVJ tikslų ir lūkesčių nustatymas	13
6.3. SVJ tikslai ir lūkesčiai	15
7. VVJ IR SVJ VEIKLOS SKAIDRUMAS	15
7.1. VVJ ir SVJ informacijos atskleidimas, atskaitomybės politika	15
7.2. Gerojo valdymo indekso ataskaita, gerosios valdysenos indeksas	16
8. VVJ, SVJ KOLEGIALŪS ORGANAI IR KOMITETAI	19
8.1. Kolegialių organų sudarymas	19
8.2. Kolegialių organų nariams keliami reikalavimai	20
8.3. Kandidatų į VVJ ir SVJ kolegialių organų narius atranka	23
8.4. Komitetai	24
9. VIDAUS KONTROLĖS SISTEMOS	26
10. ANTIKORUPCINĖS APLINKOS VVJ IR SVJ ANALIZĖ	30
10.1. Sociologinis Lietuvos VVJ ir SVJ korumpuotumo vertinimas	30
10.2. Korupcijos rizikos EBPO šalių narių valdomose įmonėse	30
10.3. VVJ valdysenos trūkumai skaidrumo srityje	31
10.4. STT nustatyti korupcijos rizikos veiksniai ir nepotizmo rizikos VVJ ir SVJ	32
10.5. Korupcijos prevencijos priemonių įgyvendinimo stebėseną SVJ	33
11. KORUPCIJAI ATSPARIOS APLINKOS VVJ IR SVJ KŪRIMO PRINCIPAI	34
12. ANTIKORUPCINĖS POLITIKOS KŪRIMAS VVJ IR SVJ	36
12.1. Už korupcijos prevenciją atsakingas pareigūnas	36
12.2. Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas	36
12.3. Interesų konfliktų valdymas	37
12.3.1. Tinkamas privačių interesų deklaravimas ir nusišalinimas nuo tarnybinių pareigų, susijusių su privačiais interesais	37
12.3.2. Rizikų valdymas dėl „besisukančių durų“ situacijų	39
12.4. Teisės aktų antikorupcinis vertinimas	39
12.5. Elgesio standartų diegimas	40
12.6. Informacijos apie asmenį pateikimas	40

12.7. Korupcijos rizikos valdymo vertinimas	41
12.8. Atsparumo korupcijai lygio nustatymas	41
12.9. Lobistinė veikla SVĮ ir VVĮ	42
12.10. Dėmesys viešųjų pirkimų skaidrumui	42
12.11. Paramos skyrimas	43
12.12. Dovanų politika	43
12.13. Vidiniai informacijos apie pažeidimus teikimo kanalai ir pranešėjų apsauga	44
12.14. Darbuotojų antikorupcinis švietimas	46

13. NAUDINGI INFORMACIJOS ŠALTINIAI 47

Rengėjai:

Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija (1 – 4, 6 – 9 skyriai)

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (5, 10 – 13 skyriai)

VšĮ Valdymo koordinavimo centras (7.2 poskyris)

Valstybės ir savivaldybių valdomos įmonės veikia įvairiose valstybei svarbiose ūkio šakose – energetikos, susisiekimo, miškininkystės ir kitose, valdo ir prižiūri nacionaliniam saugumui užtikrinti strateginę reikšmę turinčią infrastruktūrą, yra pagrindinės viešųjų paslaugų teikėjos, įskaitant komunalines paslaugas. Jos sukuria svarią ekonominę vertę ir prisideda prie visos šalies ekonominės raidos ir svarbių strateginių projektų įgyvendinimo. Valstybės įmonės, savivaldybės įmonės, jų turtas, valstybės ir savivaldybių valdomų akcinių bendrovių ir uždarytųjų akcinių bendrovių valstybei ir savivaldybėms priklausančios akcijos yra visų Lietuvos mokesčių mokėtojų turtas. Modernios, efektyviai veikiančios, dalyvaujančios valstybei svarbių investicinių projektų įgyvendinime valstybės valdomos įmonės reikšmingai papildo valstybės biudžetą, tampa ženklia pagalba socialiai jautrioms šalies valdymo sritims. Todėl visiems šalies gyventojams aktualu, kad šios įmonės veiktų efektyviai ir skaidriai, teiktų vartotojams kokybiškas paslaugas, sėkmingai konkuruotų rinkoje ir kartu pasiektų gerų veiklos rezultatų. Deja, šių įmonių svarba ir vaidmuo lemia tai, kad kai kurios iš jų dažniau susiduria su korupcijos rizika.

Valstybės, kaip šių įmonių savininkės ar akcininkės, siekis – atsakingas ir profesionalus nuosavybės valdymas, nuolatinės jos priežiūros ir kontrolės užtikrinimas, o kartu ir galimos korupcijos rizikos sumažinimas. Tuo tikslu Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį buvo kuriama tarptautiniu mastu pripažintas gerąsias valdysenos praktikas atitinkanti valstybės nuosavybės politika, nuosekliai tobulinamas teisinis reguliavimas bei šios politikos praktinis įgyvendinimas. Pažangą šioje srityje palankiai vertina šalies ir tarptautinių organizacijų (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl. *Organization of Economic Co-operation and Development*) (toliau – **EBPO**), Pasaulio banko ir kitų) ekspertai, tad valstybės ir savivaldybių valdomos įmonės, įgyvendinusios pažangius valdymo modelius, dažnai tampa skaidraus ir atsakingo verslo pavyzdžiu ir privačioms įmonėms.

Visgi tarptautiniai ekspertai kartu pabrėžia ir tai, kad vis dar yra tobulintinų sričių. Kai kurios iš šių įmonių vis dar nepasiekia ekonominių tikslų, kai kurioms trūksta rizikos valdymo mechanizmo. Korupcija ne tik gali pakenkti įmonės reputacijai, paveikti valstybės ir savivaldybės valdomos įmonės veiklos rezultatus, bet ir sukelti didelių finansinių nuostolių, mažinti visuomenės pasitikėjimą, bloginti nacionalinį ir tarptautinį investicinį klimatą ir tiesiogiai paveikti viešųjų paslaugų teikimą šalies gyventojams.¹ Dėl to labai svarbu, kad valstybės formuojama nuosavybės politika būtų aiški, nustatytų valstybės valdomų įmonių ir savivaldybių valdomų įmonių valdymo principus, įvertintų savivaldybių nuosavybės specifiką, nuolat keltų šioms įmonėms aukštus skaidrumo reikalavimus ir didelius lūkesčius. Korupcija ar kiti pažeidimai, pasitaikantys valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse, turi būti maksimaliai eliminuoti.

Lietuvos Respublikos Seimas 2015 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. XII-1537 patvirtino Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programą.² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. 1232 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2020–2022 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“ patvirtino Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2020–2022 metų tarpinstitucinį veiklos planą³, kurio 10.1.7 papunktyje numatyta priemonė – parengti antikorupcinės aplinkos kūrimo ir integralumo valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse vadovą.

Antikorupcinės aplinkos kūrimo ir integralumo valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse vadovas (toliau – **Vadovas**) yra skirtas valstybės ir savivaldybių valdomoms įmonėms (naudojamos atitinkamos santrumpos – **VVI** ir **SVI**), kuriais laikytini šie juridiniai asmenys:

1. valstybės įmonė ar savivaldybės įmonė, veikianti pagal Lietuvos Respublikos

¹ OECD Guidelines on Anti-Corruption and Integrity in State-Owned Enterprise, 2019, 9-12 psl.

² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e499812cbb1e49bce506eeda6c5f>

³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0ce5f484227f11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=32ocqs4pb>

valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymą;

2. akcinė bendrovė ir uždaroji akcinė bendrovė, kurios visos akcijos ar jų dalis, suteikianti daugiau kaip 1/2 balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, nuosavybės teise priklauso valstybei, vienai ar kelioms savivaldybėms;

3. 2 punkte nurodytų bendrovių dukterinė akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė, taip pat visos kitos su šiomis bendrovėmis per paskesnių eilių dukterines bendroves susijusios dukterinės bendrovės, išskyrus subjektus, kurie įsteigti kitoje valstybėje ir veikia pagal tos valstybės teisės aktus.

Vadovas yra teorinio bei praktinio taikymo metodinė priemonė, parengta, vadovaujantis EBPO Valstybės valdomų įmonių

valdymo gairėmis, EBPO Kovos su korupcija ir integralumo valstybės valdomose įmonėse gairėmis bei įgyvendinant 2020–2022 metų planą. Vadovas pakeičia Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) 2018 metų Antikorupcijos vadovą verslui⁴, jame yra susisteminti VVĮ ir SVĮ gerosios valdysenos teisinio reguliavimo esminiai aspektai, aprašytas VVĮ ir SVĮ gerosios valdysenos indekso turinys bei pateiktos VVĮ ir SVĮ antikorupcinės aplinkos kūrimo įgyvendinimo rekomendacijos. Tikimės, kad visų suinteresuotų šalių pastangų dėka tiek valstybės ir savivaldybių valdomos įmonės, tiek valstybės ir savivaldybių institucijos, praktikoje sėkmingai taikydamos korupcijos prevencijos priemonės pasieks, kad ateities verslo pasaulyje šios įmonės ir toliau išliks skaidriai veikiančių ir efektyviai valdomų įmonių pavyzdžiu.

2.

SUTRUMPINIMAI

VVĮ – Valstybės valdoma įmonė

SVĮ – Savivaldybės valdoma įmonė

STT – Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba

VTEK – Lietuvos Respublikos vyriausioji tarnybinės etikos komisija

KPI – Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas

LVĮ – Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas

VIPIDĮ – Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas

PAĮ – Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

NKKP – Nacionalinės kovos su korupcija programa

Vadovas – Antikorupcinės aplinkos kūrimo ir integralumo valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse vadovas

3.

RENGIANT VADOVĄ PASITELKTI INFORMACIJOS ŠALTINIAI

- Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas
- Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas
- Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas
- Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas

⁴ https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/8_3606_stt_antikorupcinis_vadovas_lt_210x295_web_2v.pdf

- Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas
- Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas
- Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas
- Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Vidinių informacijos apie pažeidimus teikimo kanalų įdiegimo ir jų funkcionavimo užtikrinimo tvarkos aprašas“

Atrankos gairės – Kandidatų į valstybės įmonės ar savivaldybės įmonės, valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės ar jos dukterinės bendrovės kolegialų priežiūros ar valdymo organą atrankos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. 631 „Dėl Kandidatų į valstybės ar savivaldybės įmonės, valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės ar jos dukterinės bendrovės kolegialų priežiūros ar valdymo organą atrankos aprašo patvirtinimo“

Lūkesčių gairės – Valstybei atstovaujančios institucijos rašto dėl valstybės siekiamų tikslų valstybės valdomoje įmonėje ir keliamų lūkesčių valstybės valdomai įmonei turinio reikalavimų ir rengimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro 2022 m. gegužės 18 d. įsakymu Nr. 4-721 „Dėl Valstybei atstovaujančios institucijos rašto dėl valstybės siekiamų tikslų valstybės valdomoje įmonėje ir keliamų lūkesčių valstybės valdomai įmonei turinio reikalavimų ir rengimo tvarkos aprašo patvirtinimo“

Savivaldybių nuosavybės gairės – Savivaldybių turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo savivaldybių valdomose įmonėse tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 567 „Dėl Savivaldybių turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo savivaldybių valdomose įmonėse tvarkos aprašo patvirtinimo“

Skaidrumo gairės – Valstybės valdomų įmonių veiklos skaidrumo užtikrinimo gairių aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 14 d. nutarimu Nr. 1052 „Dėl Valstybės valdomų įmonių veiklos skaidrumo užtikrinimo gairių aprašo patvirtinimo“

Valstybės nuosavybės gairės – Valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Valstybės turtinių ir neturtinių teisių įgyvendinimo valstybės valdomose įmonėse tvarkos aprašo patvirtinimo“

EBPO Valdysenos gairės – EBPO Valstybės valdomų įmonių valdysenos gairės (OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2015),

<https://www.oecd.org/corporate/soes/>

EBPO kovos su korupcija gairės – EBPO kovos su korupcija ir integralumo valstybės valdomose įmonėse gairės (Guidelines on Anti-Corruption and Integrity in State-Owned Enterprise, 2019),

<https://www.oecd.org/corporate/Anti-Corruption-Integrity-Guidelines-for-SOEs.htm>

EBPO leidinis „Antikorupcijos ir integralumo vadovas valstybės valdomoms įmonėms“ – (OECD „Implementation guide „OECD guidelines on anti-corruption and integrity in state owned enterprises“, 2021),

<https://www.oecd.org/fr/gouvernementden-treprise/anti-corruption-integrity-guide-lines-for-soes.htm>

EBPO tyrimas „Valstybės valdomos įmonės ir korupcija. Kokios yra rizikos ir kaip jas suvaldyti?“ (OECD „State-Owned Enterprises and Corruption What Are the Risks and What Can Be Done?“, 2018),

https://www.oecd-ilibrary.org/governance/state-owned-enterprises-and-corruption_9789264303058-en

VšĮ Valdymo koordinavimo centro tyrimas „Gerosios valdysenos indeksas 2020/21“, 2020 m.,

<https://governance.lt/naujienos/2020-21-m-vvi-gerosios-valdysenos-indekso-pristatymas/>

„Transparency International“ leidinys „10 antikorupcinių principų valstybės valdomoms įmonėms“, 2017 m., <https://www.transparency.org/en/publications/10-anti-corruption-principles-for-state-owned-enterprises>

EBPO tyrimas „Valstybės valdomos įmonės ir korupcija. Kokios yra rizikos ir kaip jas suvaldyti?“, 2018 m.

Akcijų valdytojas – valstybei nuosavybės teise priklausančių valstybės valdomų bendrovių akcijų suteikiamas turtinės ir neturtinės teisės įgyvendinanti valstybės institucija, įstaiga, centralizuotai valdomo valstybės turto valdytojas ar kitas juridinis asmuo, kuriam teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka šios akcijos yra perduotos patikėjimo teise valdyti, naudoti ir disponuoti.

Įgaliotinis – fizinis asmuo, kuriam akcijų valdytojas duoda įgaliojimą dalyvauti valstybės valdomos bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime, balsuoti jame, siūlyti naujus darbotvarkės klausimus, sprendimų projektus, kelti kandidatūras į visuotinio akcininkų susirinkimo renkamo organo narius ir audito įmonę, kai tai leidžia valstybei priklausantis akcijų skaičius, taip pat rinkti informaciją ir atlikti kitus veiksmus, kuriuos leidžia Akcinių bendrovių įstatymas, pasinaudojant valstybei priklausančių akcijų suteikiamomis neturtinėmis teisėmis ne visuotinio akcininkų susirinkimo metu.

Įmonės savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija – Vyriausybės įgaliota valstybės institucija, įgyvendinanti valstybės kaip valstybės įmonės savininko teisės ir pareigas, arba savivaldybės administracijos direktorius, įgyvendinantis savivaldybės kaip savivaldybės įmonės savininko teisės ir pareigas.

VšĮ „Valdymo koordinavimo centras“ (toliau – VKC) – viešoji įstaiga, kuri atlieka su valstybės valdomų įmonių valdymo politikos įgyvendinimu susijusias funkcijas, nustatytas Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme.

Valstybei ar savivaldybei atstovaujanti institucija – įmonės savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija arba akcijų valdytojas.

Kitos Vadove vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos įstatymuose.

5.1. KORUPCIJOS SAMPRATA

Pagal Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymą (toliau – KPI), korupcija – piktnaudžiavimas įgaliojimais siekiant naudoti sau ar kitam asmeniui viešajame ar privačiame sektoriuje. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 225–228 straipsniuose nustatyti korupcinių nusikalstamų veikų požymiai. Pagal BK, korupcinės nusikalstamos veikos yra šios: kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, piktnaudžiavimas. Kaip atpažinti šias korupcijos formas?

Kyšininkavimas – kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo savo ar kitų naudai, tiesiogiai ar netiesiogiai, pats ar per tarpininką pažada priimti kyšį, susitaria priimti kyšį, reikalauja duoti kyšį, provokuoja duoti kyšį ar priima kyšį už teisėtą arba neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, už išimtinę padėtį ar palankumą.

Pavyzdžiui: kelius prižiūrinčios savivaldybės įmonės vadovas pažada išasfaltuoti kelią iki gyventojų namų už pažadėtą tam tikro dydžio atlygį.

Prekyba poveikiu – poveikiu prekiaujančio asmens papirkimas arba kyšininkavimas – tiesiogiai arba per trečiąjį asmenį.

Pavyzdžiui: verslo įmonė sumoka kyšį valstybės politikui, kad šis, pasinaudodamas savo įtaka ir pažintimis, paveiktų valstybės valdomos įmonės pirkimų komisijos pirmininką, kad pastarasis pirkimo konkurso metu laimėtoju paskelbtų minėtą verslo subjektą.

Papirkimas – kai asmuo tiesiogiai arba netiesiogiai, pats ar per tarpininką: pasiūlė, pažadėjo, susitarė duoti ar davė kyšį valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui arba trečiajam asmeniui už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens teisėtą arba neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus ar siekiant išimtinės padėties arba šio asmens palankumo, nepaisant to, kaip jo veiksmus suprato valstybės tarnautojas.

Pavyzdžiui: valstybės valdomai energetikos įmonei skolingas juridinis asmuo pažadėjo atlygį valstybės valdomos įmonės direktoriui, jeigu jis sumažins įmonės skolą trečdaliu.

Piktnaudžiavimas – kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo: piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir (ar) viršijo įgaliojimus, jeigu dėl to didelę žalą patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo.

Pavyzdžiui: už vandens tiekimą ir nuotekų išvalymą atsakingos savivaldybės įmonės projektų vadovas patvirtina akivaizdžiai netinkamai įrengtą vandens ir nuotekų tinklą ir dėl to padaroma didelė žala gamtai, gyventojams.

Nors **favoritizmas** ir jo formos (nepotizmas, kronizmas, patronažas, klientelizmas ir t.t.) nėra kriminalizuotos veikos pagal BK, tačiau daugelis jų yra susijusios su Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo (toliau – VIPID) pažeidimais – interesų konfliktais.

Pavyzdžiui: valstybinės įmonės vadovas personalo atrankos komisijos nariams išsakė savo poziciją, kad norėtų, kad įmonėje vieną iš laisvų darbo vietų užimtų vienas iš kandidatų, kuris yra direktoriaus žmonos artimas giminaitis.

5.2. KORUPCIJOS ŽALA ĮMONĖMS

Dažniausiai pabrėžiama korupcijos žala valstybei, visuomenės interesams, tačiau korupcijos sukeltos neigiamos pasekmės valstybės ir savivaldybių valdomoms įmonėms – taip pat didelės. **Korupcija gali kelti teisinio persekiojimo riziką, sukelti neigiamas pasekmes įmonių reputacijai, padidinti veiklos sąnaudas, stabdyti plėtrą ar net lemti sprendimą likviduoti įmones.**

Teisinio persekiojimo grėsmė.

Korupcija sukelia didelę teisinę riziką tiek organizacijoms, tiek ir jų darbuotojams – riziką prisiimti baudžiamąją ir civilinę atsakomybę už organizaciją, taip pat atsakomybę už verslo partnerius, tiekėjus. Patronuojančiosioms bendrovėms tenka atsakomybės rizika už dukterinių įmonių vykdomą veiklą. 2014 m. EBPO kyšininkavimo užsienyje ataskaitos duomenimis⁵, didžiausia dalis – net 27% tarptautinių korupcijos atvejų yra susiję su VVĮ. Taip pat pažymėtina, kad VVĮ atstovams buvo siūlyta, pažadėta ar duota net 80% visų tarptautinių korupcijos atvejų kyšių vertės. STT 2016–2020 m. pradėjo 72 ikiteisminius tyrimus, kurie buvo susiję su VVĮ ir SVĮ darbuotojais. Tai sudaro apie 20% visų STT atliekamų ikiteisminių tyrimų, siekiant nustatyti ir išaiškinti korupcines veikas. Tiek EBPO, tiek STT duomenys rodo, kad teisinio persekiojimo grėsmė valstybės ir savivaldybių valdomoms įmonėms dėl korupcinių veikų yra iš tiesų reali.

Žalos reputacijai ir pasitikėjimui grėsmė. Korupcija gali neigiamai paveikti tiek pavienės VVĮ ar SVĮ, tiek Lietuvos viešojo sektoriaus reputaciją ir pasitikėjimą juo. Neetiškos veiklos reputaciją turinčios organizacijos laikomos nepageidaujamomis verslo partnerėmis, jos praranda klientus, sunkiau pritraukia gerų darbuotojų. Net įtarimas korupcija gali turėti neigiamos įtakos verslo partnerių ir klientų priimamiems sprendimams. Augantys atskaitomybės lūkesčiai iš valdžios institucijų ir visuomenės didina spaudimą bendrovėms veikti etiškai, riziką pabloginti situaciją ir sunkina galimas pasekmes. VVĮ ar SVĮ, praradusioms visuomenės ir valdžios institucijų pasitikėjimą dėl nevaldomų korupcinių rizikų, pasireiškiančių korupciniais skandalais, kyla rizika būti reorganizuotoms arba likviduotoms.

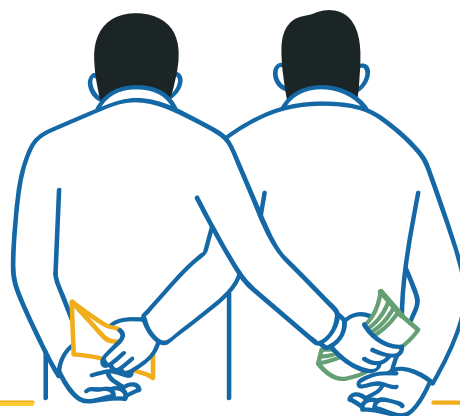
Didesnių veiklos sąnaudų grėsmė.

Organizacijos dalyvavimo korupcinėje veikloje kaina gali būti labai didelė, tiek kalbant apie baudas, kompensacijas už padarytą žalą, tiek apie įmonių patiriamas sąnaudas, atliekant vidaus tyrimus dėl korupcinių veikų. Įmonės ir jų vadovai kartą įsitraukę į korupcines veikas, ateityje gali būti šantažuojami, o tai irgi gali prisidėti prie įmonės finansinių nuostolių. Neveiksminga įmonių korupcijos prevencijos politika gali lemti ir reikšmingus ekonominius nuostolius.

Įmonių stagnacijos grėsmė.

Realioji grėsmė – negalėjimas augti finansiškai, pritraukti investuotojų. Į korupciją įtrauktoms organizacijoms sunku gauti paskolą iš nacionalinių ir tarptautinių finansų institucijų. Jei paaiškėtų, kad lėšų gavėjas yra įsipainiojęs į korupciją, gali nutrūkti esamos paskolų sutartys su kreditoriais ir finansų institucijomis. Atsakingi investuotojai atsisako investuoti į akcijas ir gali atsiimti jau padarytas investicijas, jei paaiškėtų, kad organizacija įsivėlė į korupcijos skandalą. Todėl korupcija lėtina organizacijų plėtrą, inovatyvumą ir prisitaikymą rinkose.

Korupcijos prevencija, aptikimas ir atsakas turėtų panaikinti nematomas korupcinių veikų zonas, sumažinti finansinių nuostolių tikimybę, užkardyti atitikties pažeidimus, apsaugoti nuo klientų ir piliečių pasitikėjimo praradimo bei žalos reputacijai. 2011 ir 2017 m. JAV Ponemono instituto kartu su „Tripwire“ atliktų empirinių tyrimų⁶ duomenimis, prevencijos priemonių įgyvendinimo organizacijose kaina yra 2,7-3,5 karto mažesnė nei įmonių patiriamos sąnaudos teisės pažeidimų sukeltoms problemoms spręsti. Dėl potencialiai didelės korupcijos žalos VVĮ ir SVĮ turėtų daugiau investuoti į antikorupcinės aplinkos kūrimą.

⁵ Ataskaita apėmė 1999–2014 m. laikotarpį.

⁶ https://www.ponemon.org/local/upload/file/True_Cost_of_Compliance_Report_copy.pdf,
<https://static.helpsystems.com/globalscape/pdfs/guides/gs-true-cost-of-compliance-data-protection-regulations-gd.pdf>

6.1. VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBĖS, KAIP VVĮ IR SVĮ SAVININKĖS, VAIDMUO

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Tačiau valstybė taip pat išlaiko savo nuosavybę bendrovėse ir dalyvauja Lietuvos ūkinėje veikloje remdamasi ir laikydamasi EBPO šalyse narėse taikomų tokio dalyvavimo principų:

- Valstybė siekia išlaikyti įtaką jai svarbiuose sektoriuose tiek tarptautiniu mastu, tiek valstybės strateginiais ir jos nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbiais tikslais.
- Bendrovė veikia reguliuojamos rinkos sąlygomis.
- Bendrovė yra svarbi nacionaliniam saugumui.
- Bendrovės veikla svarbi valstybei, bendrovė veikia natūralios monopolijos sąlygomis.
- Egzistuoja rinkos nepakankamumo situacija, o bendrovės veikla valstybei svarbi.

Valstybės turto savininko funkcijas įgyvendina Lietuvos Respublikos Seimas ir Vyriausybė įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka. Valstybės, kaip valstybės įmonių ar valstybės valdomų bendrovių valstybei priklausančių akcijų savininkės, vaidmuo įgyvendinamas vadovaujantis Valstybės nuosavybės gairėmis, kuriose nustatyta bendra VVĮ valdymo politika, vienodi visoms valstybei atstovaujančioms institucijoms pagrindiniai principai ir VVĮ valdymo reikalavimai, VVĮ valdyme dalyvaujančių valstybei atstovaujančių institucijų teisės ir pareigos. Valstybės nuosavybės gairėse pavedama valstybei atstovaujančioms institucijoms atstovauti valstybei VVĮ, laikantis visuomeninės naudos, efektyvumo, racionalumo ir viešosios teisės principų, ir siekti, kad VVĮ ir jų visų eilių dukterinių bendrovių organai įgyvendintų Valstybės nuosavybės gairių nuostatas.

Viena iš svarbiausių antikorupcinės aplinkos kūrimo prielaidų yra valstybės, kaip VVĮ savininkės, atliekamų funkcijų atskyrimas nuo valstybės, kaip konkrečios ūkio srities reguliuotojos ir jos ūkio plėtros politikos įgyvendintojos, funkcijų. Kai valstybei atstovaujanti institucija yra ir VVĮ teisės bei pareigas įgyvendinanti institucija, ir kartu reguliuoja tą veiklos sritį, kurioje VVĮ veikia, gali susidaryti prielaidos instituciniam interesų konfliktui – galimam neskaidriam VVĮ veiklos rėmimui ar teisiniam reguliavimui, kai gali būti nustatomos sąlygos VVĮ veiklai pažeidžiant įprastą konkurencinę aplinką (pavyzdžiui, valstybei atstovaujanti institucija sprogmenų, šaudmenų gabenimo ir saugojimo veiklai bei sprogdinimo darbų vykdymui nustato labai griežtą teisinį reguliavimą, kurio sąlygas gali atitikti tik viena įmonė, kurioje teisės ir pareigas įgyvendina ta pati teisinį reguliavimą nustačiusi institucija, taip sukurdamą galimybę savo valdomai įmonei veikti neturint konkurentų). Tais atvejais, kai valstybei atstovaujančių institucijų visiškai atskirti negalima, Valstybės nuosavybės gairėse imperatyviai įtvirtinta, kad, siekiant išvengti interesų konflikto valstybei atstovaujančiose institucijose, funkcijos, susijusios su atstovavimu valstybei (su akcijų valdytojo funkcijomis) VVĮ, turi būti sutelktos tuose jos padaliniuose, kurie nevykdo ūkio sektoriaus šakos politikos formavimo ar jos įgyvendinimo organizavimo, koordinavimo ir kontroliavimo funkcijų.

VVĮ akcijų valdytojas savo neturtines teises įgyvendina per įgaliotinį, kuris gali būti: karjeros valstybės tarnautojas, Lietuvos banko tarnautojas, darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį, jeigu akcijų valdytoja yra valstybės institucija ar valstybės įstaiga. Tačiau, kadangi VVĮ yra taikomi aukšti valdysenos standartai, kurie užtikrina ilgalaikę vertę ekonomikai ir visuomenei, yra **numatytos išimty, kad įgaliotiniu negali būti asmuo:**

1. kuriam neišnykęs teistumas už bet kokią nusikalstamą veiką;
2. kuriam nuosavybės teise priklauso tos valstybės valdomos bendrovės ar jos dukterinės bendrovės bei paskesnių

eilių dukterinių bendrovių akcijos, suteikiančios daugiau kaip 5 procentus visų balsų, ir asmuo, kuris yra tokio akcininko atstovas bei

3. asmuo, kurio įgaliojimas atstovauti valstybei ar savivaldybei per pastaruosius 5 metus panaikintas dėl netinkamo atstovavimo. Siekiant užtikrinti atstovavimo skaidrumą, įgyvendinant valstybei priklausančių akcijų suteikiamas neturtines teises atlikti veiksmus, kuriuos leidžia Akcinių bendrovių įstatymas ir kiti įstatymai, įgaliojime privalo būti nurodyti konkretūs veiksmai, kuriuos gali atlikti įgaliotinis, kuriam nesuteikiama teisės perįgaluoti kitą asmenį atlikti veiksmus, kuriuos jis įgaliotas atlikti.

Nuo 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai KPĮ redakcijai, kuriant antikorupcinę aplinką VVĮ ir SVĮ, valstybei ir savivaldybei atstovaujančiai institucijai yra priskirtas svarbus vaidmuo – atsakomybė už korupcijos prevencijos priemonių diegimą VVĮ ir SVĮ. Siekiant užtikrinti korupcijos prevencijos priemonių įgyvendinimą visose be išimties VVĮ ir SVĮ, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į tai, kad valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių dydžiai yra skirtingi, t. y., į tai, kad mažųjų įmonių administraciniai išteklių gali būti nepakankami savarankiškai vykdyti korupcijos rizikos valdymo kontrolę, KPĮ įtvirtino nuostatą, kad VVĮ ir SVĮ, kuriose dirba 200 ar daugiau darbuotojų, privalo įsteigti už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingus padalinius, skirti už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingus asmenis arba jiems priskirtinas funkcijas pavesti tam tikriems darbuotojams. Jeigu VVĮ ir SVĮ, kuriose dirba mažiau nei 200 darbuotojų, nėra įsteigto už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingo padalinio ar paskirto atsakingo asmens, ar šios funkcijos nėra pavestos kitiems darbuotojams, korupcijai atsparios aplinkos kūrimą tokiose VVĮ ir SVĮ užtikrina valstybei ir savivaldybei atstovaujančios institucijos.

Pagal KPĮ įtvirtintą subsidiarumo principo apibrėžtį, už korupcijos rizikos valdymą pirmiausia yra atsakingos pačios VVĮ ir SVĮ, tačiau, net ir VVĮ ar SVĮ esant už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą įsteigtam padaliniui (paskirtam atsakingam asmeniui), valstybei ir savivaldybei atstovaujančioms institucijoms išlieka iniciatyvos teisė nuolat skatinti VVĮ ir SVĮ tobulinti korupcijos prevencijos priemones,

savarankiškai atlikti korupcijos rizikos valdymo kontrolę (pavyzdžiui, kai VVĮ ar SVĮ nustatyti korupcijos rizikos veiksniai negali būti pašalinti vien tik VVĮ ar SVĮ pastangomis arba tos pastangos nėra pakankamos, arba veiksmingos, valstybei ar savivaldybei atstovaujanti institucija, nepaisant to, kad tokiose VVĮ ir SVĮ už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą yra įsteigtas padalinys arba paskirtas atsakingas asmuo, privalo imtis aktyvių veiksmų nustatytiems korupcijos rizikos veiksniams pašalinti).

Valstybei ar savivaldybei atstovaujanti institucija, turėdama pareigą užtikrinti, kad korupcijai atsparios aplinkos kūrimo priemonės būtų reikiama apimtimi įgyvendinamos VVĮ ir SVĮ, kuriose nėra įsteigto už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingo padalinio, paskirto už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingo asmens:

- Steigia už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą VVĮ ir SVĮ atsakingus padalinius arba paskiria už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą VVĮ ir SVĮ atsakingus asmenis.
- Skatina, koordinuoja ir kontroliuoja korupcijai atsparios aplinkos kūrimą VVĮ ir SVĮ.
- Organizuoja VVĮ ir SVĮ darbuotojų antikorupcinio sąmoningumo didinimą.
- Nustato VVĮ ir SVĮ atsparumo korupcijai lygį, teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka atlieka korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymą VVĮ ir SVĮ bei teikia rekomendacijas dėl reikiamų priemonių diegimo.
- Rengia korupcijos prevencijos veiksmų planą VVĮ ir SVĮ, atlieka jo įgyvendinimo stebėseną.
- Imasi aktyvių teisinių, organizacinių ir kitų priemonių, skirtų užkirsti kelią korupcinio pobūdžio teisės pažeidimams VVĮ ir SVĮ, o jeigu šie pažeidimai padaryti, – atskleisti ir pritaikyti teisinio poveikio ar kitas priemones, išskyrus su ikiteisminio tyrimo atlikimu susijusias priemones.
- Diegia antikorupcinių elgesio standartus VVĮ ir SVĮ – rengia antikorupcinio elgesio kodeksą ar taisykles, kuriuose, atsižvelgiant į VVĮ ir SVĮ veiklos specifiką, išsamiai

nustatomi pagrindiniai skaidrios veiklos ir antikorupcinio elgesio standartai, kuriais siekiama užtikrinti sąžiningumą, atsakingumą, korupcijos netoleravimą, taip pat aprašomi pavyzdiniai galimos korupcinio pobūdžio rizikos atvejai ir darbuotojų veiksmai su jais susidūrus.

Savivaldybės, kaip SVJ savininkės, vaidmuo yra apibrėžtas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme, pagal kurį savivaldybė yra atsakinga už viešųjų paslaugų teikimą gyventojams. Savivaldybė užtikrina viešųjų paslaugų teikimą gyventojams, nustatydama šių paslaugų teikimo būdą, taisykles ir režimą, įgyvendindama viešųjų paslaugų teikimo priežiūrą ir kontrolę.

Už turtinių ir neturtinių teisių SVJ įgyvendinimą atsakingas atitinkamos savivaldybės administracijos direktorius. Savivaldybės administracijos direktorius privalo pasinaudoti savivaldybės įmonės savininkui ir akcinės bendrovės ar uždarnosios akcinės bendrovės akcininkui suteikiamomis teisėmis taip, kad šiose įmonėse būtų veiksmingai atstovaujama savivaldybei. Be to, įgyvendinant savivaldybės turtines ir neturtines teises SVJ, turi būti laikomasi turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principų bei vietos savivaldos principų, nustatytų atitinkamai Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme ir Vietos savivaldos įstatyme.

Pagrindines savivaldybės administracijos direktoriaus pareigas dėl teisinių veiksmų atlikimo, SVJ kolegialių organų ir komitetų sudarymo, SVJ veiksmingos veiklos, kontrolės ir skaidrumo užtikrinimo nustato Savivaldybių nuosavybės gairės. Savivaldybės administracijos direktorius turi teisę reikalauti iš SVJ vadovo pateikti jam informaciją, kurios reikia įmonės veiklos stebėsenai ir analizei atlikti, taip pat sprendimams, susijusiems su savivaldybės teisių ir pareigų įgyvendinimu SVJ, priimti. Kai kuriuos Savivaldybių nuosavybės gairėse įvardintus procedūrinius sprendimus (pvz., dėl SVJ steigimo, pertvarkymo, likvidavimo) savivaldybės administracijos direktorius gali priimti tik vadovaudamasis savivaldybės tarybos sprendimais, tad savivaldybės tarybos prašymu savivaldybės administracijos direktorius taip pat turi pareigą teikti informaciją ir paaiškinimus, kurių reikia savivaldybės tarybos sprendimams dėl SVJ priimti ir jų priežiūrai atlikti. Teisiniams

veiksmams atlikti įgyvendinant savivaldybės, kaip akcininkės, neturtines teises savivaldybės administracijos direktorius duoda įgaliojimą savivaldybės administracijos valstybės tarnautojui ar darbuotojui, dirbančiam pagal darbo sutartį. Siekiant vienodos atstovavimo savivaldybių valdomų bendrovių visuotiniuose akcininkų susirinkimuose tvarkos ir skaidrumo įgyvendinant neturtines teises, Savivaldybių nuosavybės gairės nustato įgaliojimo turinį, taip pat įgaliotinio skyrimo apribojimus. Įgaliojime turi būti nurodyti konkretūs veiksmai, kuriuos gali atlikti įgaliotinis, nesuteikiant teisės perįgalioti kitą asmenį atlikti veiksmus, kuriuos jis įgaliotas atlikti. **Įgaliotiniu negali būti skiriamas:**

1. asmuo, kuriam nuosavybės teisė priklauso tos savivaldybės valdomos bendrovės ar su ja susijusios bendrovės (patronuojančiosios bendrovės ar patronuojamosios (dukterinės) bendrovės) akcijos, suteikiančios daugiau kaip 5% visų balsų, ir asmuo, kuris yra tokio akcininko atstovas;

2. asmuo, kuris per pastaruosius 5 metus buvo atšauktas iš bet kurios bendrovės stebėtojų tarybos, valdybos, valstybės įmonės ar savivaldybės įmonės valdybos dėl netinkamo pareigų atlikimo.

Paminėtina ir tai, kad yra atvejų, kai savivaldybės valdomos bendrovės akcijos priklauso kelioms savivaldybėms, pavyzdžiui geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų sektoriuje. Esant tokiai situacijai, savivaldybių administracijų direktoriai bendradarbiaudami turi koordinuoti savo veiksmus arba gali duoti įgaliojimą vienos iš savivaldybių administracijos direktoriui.

Savivaldybių nuosavybės gairės reglamentuoja esminius savivaldybės, kaip savininkės ar dalyvės, funkcijų įgyvendinimo SVJ aspektus, palikdamos savivaldybėms laisvę pačioms nusistatyti reguliavimą tam tikrose srityse. Savivaldybėms rekomenduojama vadovaujantis Valstybės nuosavybės gairėmis nustatyti SVJ strategijų sudarymo, atnaujinimo ir jų įgyvendinimo gaires, patvirtinti SVJ vadovų darbo užmokesčio, taip pat atlygio SVJ sudaromų stebėtojų tarybų, valdybų, komitetų nariams nustatymo tvarką, taip pat siekti, kad SVJ, kiek tai yra tinkama, laikytųsi Skaidrumo gairių.

6.2. VVJ TIKSLŲ IR LŪKESČIŲ NUSTATYMAS

Vadovaujantis EBPO Valdysenos gairėmis, svarbiausias valstybės nuosavybės teisės į įmones tikslas turėtų būti maksimaliai padidinti vertę visuomenei, efektyviai paskirstant išteklius. Valstybė valdo valstybės įmones visuomenės interesais, todėl privalo atidžiai įvertinti ir atskleisti tikslus, kurie pateisina valstybės nuosavybę ir nuolat juos peržiūrėti. Aiški valstybės nuosavybės politika yra labai svarbi, kad visuomenė ir rinkos dalyviai matytų, kokiose srityse veikia VVJ bei kokiais argumentais grindžiama jų svarba. Aiškių tikslų priemonė įgyvendinama nustatant siektinus ilgalaikius 3 metų pagrindinius finansinius veiklos rodiklius (toliau – pagrindiniai rodikliai), kuriuos sudaro pelningumo, optimalios kapitalo struktūros ir individualūs dividendų rodikliai, bei rengiant ir teikiant įmonėms raštus dėl valstybės siekiamų tikslų VVJ ir keliamų lūkesčių (lūkesčių raštus). Siekiant, kad VVJ veiktų kuo efektyviau ir turėtų aiškią informaciją, ko iš jų tikisi valstybė, valstybei atstovaujanti institucija turi aiškiai įvardinti įmonėms keliamus finansinius tikslus bei lūkesčius dėl vykdomos veiklos. Tikslai turi skatinti VVJ plėstis ir tobulėti, todėl jie turi būti ambicingi, motyvuojantys ir pamatuoti. Taigi, vienas iš svarbių nuosavybės valdymo instrumentų yra VVJ aiškių tikslų, įskaitant finansinių ir nefinansinių lūkesčių, nustatymas teisės aktuose bei jų rezultatų matavimas.

Valstybei atstovaujanti institucija ne rečiau kaip kas 4 metus parengia ir pateikia VVJ raštą dėl valstybės siekiamų tikslų valstybės valdomoje įmonėje ir keliamų lūkesčių valstybės valdomai įmonei. Valstybė, dalyvaudama VVJ valdyme, nuolat privalo siekti verslo vertės augimo, dividendų ar pelno įmokos pajamingumo, nacionalinio saugumo interesų užtikrinimo, strateginių projektų įgyvendinimo ar kitų tikslų, kurie nustatomi teisės aktais. Lūkesčių raštas gali būti keičiamas tik teisės aktų nustatyta tvarka bei privalo būti skelbiamas viešai VKC interneto svetainėje. Lūkesčių raštas yra derinamas su VKC bei VVJ, taip užtikrinant formuojamų tikslų ir ūkinės veiklos skaidrumą, t. y. viešai deklaruojami tikslai ir lūkesčiai neleidžia VVJ turtą naudoti su VVJ veikla nesuderinamais tikslais. Pažymėtina, kad lūkesčio rašto periodiškumas bei viešumas suponuoja tai, kad jis orientuotas į ilgalaikius įmonės tikslus ir veikia kaip saugiklis keičiantis

politiniams ciklams.

Kaip minėta, Valstybei atstovaujanti institucija raštu formuoja veiklos lūkesčius VVJ, kurie apima komercinių tikslų bei specialiųjų įpareigojimų vykdymo lūkesčius ir kitus su įmonių veikla susijusius tikslus. Nurodant valstybės keliamus lūkesčius įvardijama VVJ pagrindinė ir kitos veiklos, veiklos prioritetai, esminiai veiklos vertinimo rodikliai, atskaitomybės poreikiai, įgyvendinami valstybei svarbūs ekonominiai projektai. Jeigu VVJ, kuriai teikiamas lūkesčių raštas, turi dukterinių bendrovių, rašte turi būti pateikiama informacija ir dėl jos dukterinių bendrovių ir paskesnių eilių dukterinių bendrovių. Rašte pagal poreikį keliami šie ir (ar) kiti nefinansiniai lūkesčiai: plėtros, skaidrumo, socialinės atsakomybės, klientų aptarnavimo kokybės, inovatyvumo, efektyvumo, lyderystės, darbuotojų įsitraukimo, rizikos valdymo, gerosios valdysenos.

Plėtros lūkestis siejamas su ūkine komercine VVJ veikla. Formuojant plėtros lūkestį VVJ skatinamos didinti veiklos plėtrą į užsienio rinkas, efektyvinti turto ir procesų panaudojimą plečiant veiklos sritis, didinti įvairių kompetencijų panaudojimo galimybes. Lūkestis suformuluojamas taip, kad VVJ organai turėtų pakankamą laisvę priimti sprendimus dėl plėtros pobūdžio, tikslinės rinkos ir veiksmų sekos pasirinkimo.

Skaidrumo lūkestis siejamas su Skaidrumo gairių nuostatų įgyvendinimu.

Socialinės atsakomybės lūkestis siejamas su VVJ veikla žmogaus teisių, visuomenės ir valstybės interesų, aplinkosaugos ar kitose socialinėse srityse.

Klientų aptarnavimo kokybės lūkestis yra siejamas su VVJ parduodamų prekių ar teikiamų paslaugų atitiktimi nustatytiems standartams, dėmesiu ir pagarba klientams.

Inovatyvumo lūkestis siejamas su VVJ siekiu tobulinti savo veiklą ir siūlyti srities, kurioje veikia valstybės valdoma įmonė, reglamentavimo tobulinimą.

Efektyvumo lūkestis siejamas su VVJ galimybe pasirinkti efektyvumo didinimo priemones ir jų stebėjimo rodiklius. Kai VVJ vykdo specialiuosius įpareigojimus, valstybei atstovaujanti institucija turi taikyti kitus su nefinansinių lūkesčių įgyvendinimo vertinimu susijusius rodiklius.

Lyderystės lūkestis siejamas su VVĮ pirmavimu pagal užimamą rinkos dalį šalyje ar regione, VVĮ ir jos prekės ženklo žinomumą, pasirinkimą vartotojams įsigyjant VVĮ prekes ar paslaugas.

Darbuotojų įsitraukimo lūkestis yra siejamas su aktyviu personalo dalyvavimu atliekant jiems pavestas darbo funkcijas, valstybės valdomoje įmonėje egzistuojančių procesų kokybės tobulinimu, dalyvavimu VVĮ socialinėje veikloje.

Rizikos valdymo lūkestis siejamas su išorinių, vidinių ir kitų rizikų identifikavimu, rizikos analize, prioritetų nustatymu, rizikos mažinimu, rizikos stebėjimu, atsižvelgiant į VVĮ sritį. Šios rizikos įvertinamos rengiant VVĮ strategiją ar planuojant jos veiklą.

Gerosios valdysenos lūkestis siejamas su kolegialių organų sudarymu VVĮ, VVĮ bendradarbiavimu su susijusiais subjektais, valstybei atstovaujančios institucijos ir VVĮ bendradarbiavimu.

Įgyvendinant valstybės VVĮ nustatytus tikslus bei lūkesčius, VVĮ kolegialūs organai pagal kompetenciją yra atsakingi už VVĮ strategijos, ilgalaikių ir trumpalaikių tikslų įgyvendinimo plano, kuris padeda nenukrypti bei greičiau ir efektyviau pasiekti užsibrėžtų tikslų, parengimą. VVĮ strateginis veiklos planas yra įmonės valdymo organų darbo vertinimo priemonė bei tarnauja kaip vadybos ir komunikacijos įrankis tarp VKC, valstybei atstovaujančios institucijos, įmonės kolegialių organų bei įmonės vadovybės. VVĮ nepasiekus nustatytų tikslų ar juos pasiekus tik iš dalies, gali būti sprendžiama dėl valdymo organo nario kompetencijos tęsti einamas pareigas arba dėl atlygio kintamosios dalies mokėjimo.

Valstybės nuosavybės gairėse įtvirtinta, kad VVĮ yra nustatomi siektini ilgalaikiai 3 metų pagrindiniai finansiniai veiklos rodikliai ir trumpalaikiai 1 metų specializuoti finansiniai bei nefinansiniai veiklos rodikliai (toliau – specializuoti rodikliai). Pagrindiniai rodikliai

apskaičiuojami ir nustatomi atsižvelgus į VVĮ veiklos specifiką, reguliavimo aplinką, kurioje įmonė veikia, atliekamas valstybės pavestas funkcijas ir įmonės veiklos perspektyvas. Specializuotus rodiklius sudaro įmonei aktualiausi rodikliai, kurie apima finansinius rezultatus, vidinių procesų efektyvumą, klientų plėtrą ir jų lūkesčius bei įmonės organizacinį tobulėjimą. VKC kasmet apskaičiuoja ir įvertina, ar VVĮ pasiekė joms nustatytus siektinus pagrindinius rodiklius ir ar laikytasi dividendų ar pelno įmokų skaičiavimo tvarkos, o kai VVĮ nepasiekia siektinų pagrindinių rodiklių (ar bent vieno iš jų), VVĮ kolegialus valdymo organas ar valstybės įmonės vadovas teikia valstybei atstovaujančiai institucijai ir VKC rašytinį paaiškinimą. VKC apibendrintus ilgalaikius ir trumpalaikius VVĮ tikslus ir pasiektus konkrečius rodiklius teikia metinėje ataskaitoje bei skelbia savo interneto svetainėje, jos pagrindu teikia valstybei atstovaujančioms institucijoms rekomendacijas dėl valstybės valdomų įmonių veiklos tobulinimo.

6.3. SVĮ TIKSLAI IR LŪKESČIAI

Savivaldybės pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei įstatymų apibrėžtą kompetenciją veikia laisvai ir savarankiškai, jos nėra pavaldžios valstybės institucijoms, todėl savarankiškai nustato SVĮ tikslus ir lūkesčius. Savivaldybės administracijos direktorius, įgyvendindamas Savivaldybių nuosavybės gairėse nustatytas pareigas SVĮ veiksmingai veiklai, kontrolei ir skaidrumui užtikrinti, ne rečiau kaip kas 4 metus pateikia SVĮ lūkesčių raštą, kurio tikslas – nustatyti savivaldybės lūkesčius, tikslus ir jų matavimo rodiklius, susijusius su konkrečia SVĮ ir prisidedančius prie savivaldybės strateginiuose planavimo dokumentuose numatytų tikslų pasiekimo (jeigu savivaldybės valdoma įmonė yra patronuojančioji bendrovė, lūkesčių rašte pateikiama informacija ir dėl jos dukterinių bendrovių ir paskesnių eilių dukterinių bendrovių).

7.1. VVĮ IR SVĮ INFORMACIJOS ATSKLEIDIMAS, ATSKAITOMYBĖS POLITIKA

Kuriant korupcijai atsparią aplinką svarbu reglamentuoti tam tikrą valstybės valdomų įmonių viešinamą informaciją, t. y., reguliuoti VVĮ duomenų, informacijos ir dokumentų atskleidimą, finansinių ataskaitų rengimo ypatumus, reikalavimus dėl valstybės valdomų bendrovių metinių ir tarpinių pranešimų, valstybės įmonių metinių ir tarpinių veiklos ataskaitų, taip pat apibendrinančių ataskaitų dėl visų VVĮ veiklos rengimą ir skelbimą. Pagrindinis tam skirtas teisės aktas, atitinkantis ir EBPO Valdysenos gairių rekomendacijas, yra Skaidrumo gairės. Skaidrumo gairės VVĮ yra privalomos, išskyrus vos kelias jame nurodytas išimtis, o atitinkamos nuostatos, be to, taikomos valstybės valdomų bendrovių dukterinėms bendrovėms, taip pat paskesnių eilių dukterinėms bendrovėms. Skaidrumo gairėse pateikiami detalūs duomenų, informacijos ir dokumentų sąrašai, kuriuos VVĮ turi skelbti savo interneto svetainėse, kartu atsižvelgiant į jų teisinių formų ar priklausymo įmonių grupei ypatumus.

VVĮ interneto svetainėje turi būti skelbiami duomenys ir informacija, kurie identifikuoja įmonę (pavadinimas, kodas ir registras, kuriame kaupiami ir saugomi duomenys apie įmonę, buveinė) ir valstybei atstovaujančią instituciją, įvardina įmonės veiklos tikslus, viziją ir misiją, atskleidžia įmonės struktūrą kartu nurodant asmenis, kurie priima su įmonės priežiūra, valdymu ir atstovavimu susijusius sprendimus, supažindina su valstybės pavestomis funkcijomis, vykdomais specialiaisiais įpareigojimais, socialinės atsakomybės iniciatyvomis, svarbiais vykdomais ar planuojamais investiciniais projektais.

VVĮ interneto svetainėje taip pat turi būti skelbiami ir svarbiausi jos, kaip juridinio asmens, veiklos ir atskaitomybės dokumentai (įstatai; valstybei atstovaujančios institucijos raštas dėl valstybės tikslų ir lūkesčių valstybės valdomoje įmonėje nustatymo; veiklos strategija arba jos santrauka tais atvejais, jei veiklos strategijoje yra konfidencialios informacijos ar informacijos,

kuri laikoma komercine (gamybine) paslaptimi; valstybės valdomos bendrovės metiniai ir tarpiniai pranešimai; valstybės įmonės metinės ir tarpinės veiklos ataskaitos už ne trumpesnę kaip 5 metų laikotarpį; ne trumpesnio kaip 5 metų laikotarpio metinių ir tarpinių finansinių ataskaitų rinkiniai ir metinių finansinių ataskaitų auditoriaus išvados). Reikalaujama, kad VVĮ apskaitą tvarkytų taip, kad užtikrintų finansinių ataskaitų sudarymą pagal tarptautinius apskaitos standartus. Valstybės valdoma bendrovė, kuri yra patronuojančioji bendrovė, turi atskleisti įmonių grupės struktūrą. Valstybės valdomų bendrovių metiniams pranešimams ir valstybės įmonių metinėms veiklos ataskaitoms keliami didesni nei Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme arba Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nustatyti turinio reikalavimai, įskaitant reikalavimą šiuose dokumentuose pateikti VVĮ veiklos strategijoje numatytų tikslų įgyvendinimo rezultatus, pelningumo, likvidumo, turto apyvartumo, skolos rodiklius, informaciją apie specialiujų įpareigojimų vykdymą, VVĮ taikomos rizikos valdymo politikos įgyvendinimą ir kt.

Kiekvienais metais dėl visų VVĮ ir jų veiklos VKC rengia apibendrinančias metinę ir 6 mėnesių tarpinę valstybės valdomų įmonių veiklos ataskaitas, kurios yra skelbiamos šios viešosios įstaigos interneto svetainėje⁷. Apibendrinančioje metinėje VVĮ veiklos ataskaitoje pateikiama VVĮ valdymo politikos apžvalga, VVĮ skaičiaus ir teisinės formos, taip pat valstybės dalies valstybės valdomų bendrovių įstatiniame kapitale pokyčiai, bendra VVĮ vertė, finansinių ir nefinansinių veiklos rezultatų apžvalga, bendra VVĮ atlyginimų politikos įgyvendinimo apžvalga ir kita informacija. Apibendrinančioje 6 mėnesių tarpinėje valstybės valdomų įmonių veiklos ataskaitoje pateikiama bendra VVĮ finansinių ir nefinansinių veiklos rezultatų apžvalga. Kiekvienoje apibendrinančioje ataskaitoje yra VVĮ sąrašas, o jeigu valstybės valdoma bendrovė yra įmonių grupės patronuojančioji bendrovė, nurodomi jos dukterinių bendrovių, taip pat atitinkami paskesnių eilių dukterinių bendrovių duomenys.

⁷ <https://governance.lt>

Informacija apie SVĮ taip pat yra viešinama. Vadovaudamasi Vietos savivaldos įstatyme įtvirtintais pagrindiniais principais, kuriais grindžiama vietos savivalda, įskaitant ir viešumo principą, savivaldybės savo interneto svetainėje teikia ir nuolat atnaujina informaciją apie savivaldybės valdomas įmones, jų vadovus, valdybų narius, pateikia šių įmonių įstatus, ne mažiau kaip 3 paskutinių finansinių metų veiklos rezultatų ir finansines ataskaitas bei kitą aktualią informaciją. Savivaldybių nuosavybės gairėse savivaldybėms rekomenduojama siekti, kad SVĮ *mutatis mutandis* laikytųsi Skaidrumo gairių nuostatų.

Pastaruoju metu atsirado galimybė viename šaltinyje rasti esminę informaciją apie visų Lietuvos SVĮ veiklą. VKC rengia SVĮ veiklą apibendrinančias metines ataskaitas, kuriose pateikiama: SVĮ skaičiaus ir teisinės formos pokyčiai; SVĮ vertė; finansinių ir nefinansinių veiklos rezultatų apžvalga; SVĮ sąrašas pagal ataskaitinio laikotarpio paskutinės dienos duomenis bei kita informacija. Šios apibendrinančios ataskaitos taip pat skelbiamos VKC interneto svetainėje.

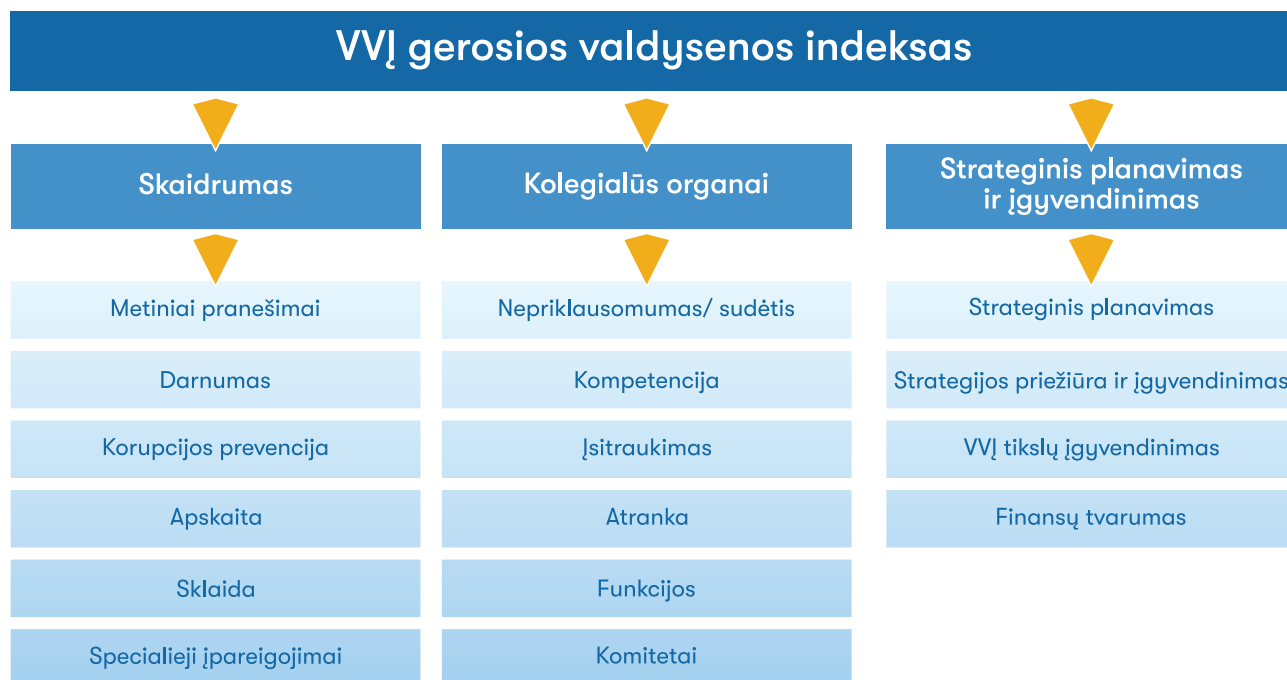
VVĮ valdysenos monitoringą. Šiam tikslui įgyvendinti VKC nuo 2012 m. kasmet sudaro VVĮ gerosios valdysenos indeksą. Valdysenos indekso parengimas yra apibrėžtas Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme, kuriuo remiantis VKC kasmet iki rugpjūčio 30 dienos privalo parengti gerosios valdysenos indekso ataskaitą, kurioje yra apžvelgiamas ir aprašomas viso valstybės valdomų įmonių portfelio, įskaitant ir dukterines bendroves, valdysenos vertinimas. Siekiant neapsiriboti tik teisės aktuose esančių reikalavimų įgyvendinimo stebėseną, į valdysenos indeksą taip pat įtraukiamos ir kitos tarptautiniu lygiu pripažįstamos valdysenos praktikos, todėl sudaromas vertinimas yra platesnis nei tik atitiktis teisės aktams analizė.

VVĮ gerosios valdysenos indekso pagrindą sudaro EBPO principai bei jų pagrindu patvirtinta Lietuvos VVĮ valdysenos politika, susidedanti iš keturių pagrindinių teisės aktų: Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo, Atrankos gairių, Skaidrumo gairių bei Valstybės nuosavybės gairių. Šiais teisės aktais siekiama apibrėžti kertinius VVĮ valdysenos aspektus:

- Nepriklausomų ir kompetentingų VVĮ kolegialių organų suformavimą, siekiant užtikrinti VVĮ nuosavybės įgyvendinimo ir reguliavimo politikos atskyrimą.
- Tikslų VVĮ iškėlimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą, siekiant įmonių veiklos efektyvumo.
- VVĮ veiklos skaidrumą, siekiant

7.2. GEROJO VALDYMŲ INDEKSO ATASKAITA, GEROSIOS VALDYSENOS INDEKSAS

Formuodama VVĮ valdymo politiką bei siekdama užtikrinti, kad teisės aktuose numatyti reikalavimai būtų tinkamai įgyvendinti, valstybė yra įpareigojusi VKC užtikrinti reguliarių

VVJ skaidrumo ir atskaitomybės suinteresuotoms šalims.

VVJ gerosios valdysenos indekso struktūra atitinkamai atspindi šias tris valdysenos sritis, t. y. kiekvienai iš šių sričių valdysenos indekse yra priskiriama viena iš indekso dimensijų: Skaidrumas, Kolegialūs organai, Strateginis planavimas ir įgyvendinimas. Dimensijų vertinimas skaidomas į smulkesnius vienetų – kriterijų. Kriterijai sudaro valdysenos indekso pagrindą, jų pagalba identifikuojamos silpnosios ir stipriosios VVJ valdysenos sritys bei apibrėžiama kokiose srityse įmonė ar jos valdytojas turi imtis veiksmų. Kiekvieno kriterijaus vertinimas susideda iš smulkesnių praktikų vertinimo, kurių skaičius kiekviename kriterijuje skiriasi. Kriterijų įtaka bendram valdysenos indekso balui yra nevienoda ir priklauso nuo kriterijaus reikšmingumo, t. y. mažiau reikšmingų kriterijų vertinimo svoris yra žemesnis nei reikšmingesnių.

Kasmet sudarant VVJ gerosios valdysenos indeksą, VKC atlieka įvairius analitinius vertinimus, kurių pagalba įvertinama, kaip VVJ valdymas atitinka VVJ gerosios valdysenos principus. Vertinime svarbų vaidmenį atlieka VVJ pildomi valdysenos vertinimo klausimynai, kuriuos įmonės yra įpareigosotos kasmet užpildyti bei pateikti VKC. Pagal taikomą gerosios valdysenos indekso sudarymo metodiką šiuose klausimynuose įmonės turi pateikti informaciją apie įvairias valdysenos sritis bei pagrįsti atitiktį keliamiems reikalavimams pateikiant dokumentus ar kitą aktualią informaciją.

Atlikus gerosios valdysenos vertinimą, įmonei suteikiami valdysenos įverčiai kiekvienai iš dimensijų bei jas sudarančių kriterijų. Tokiu būdu yra įvertinamos atskiros valdysenos sritys, kurios galiausiai sudaro ir bendrą įmonės valdysenos vertinimą. Vertinimas kasmet atnaujinamas ir perskaičiuojamas, t. y. siekiama reguliariai stebėti kaip kinta įmonės padėtis bei šalinamos ankstesniuose vertinimuose užfiksuotos neatitiktys. Svarbu ir tai, kad nors vertinama konkreiti VVJ ar jos dukterinė bendrovė, tačiau už gautą rezultatą atsakinga yra ne tik įmonės vadovybė, bet ir kolegialūs įmonės organai bei akcininko funkcijas įgyvendinantis asmuo. Toks modelis taikomas todėl, kad VVJ valdysena suprantama kaip kolektyvinė įvairių valdymo organų atsakomybė, pradedant nuo pačio aukščiausio – įmonės akcininko ar savininko. Visgi svarbu ir tai, kad nors VVJ gerosios valdysenos indeksas sudaromas remiantis geriausiomis korporatyvinės valdysenos praktikomis ir

teisės aktuose esančiomis nuostatomis, tačiau neapima visų VVJ veiklos aspektų ir parodo tik dalies jų kokybę. Pavyzdžiui, gerosios valdysenos indeksu nevertinama, kaip kokybiškai įmonė atlieka savo pagrindines/tiesiogines funkcijas, todėl nurodytas įmonės įvertinimas neturi būti suprantamas kaip apimantis visą įmonės veiklą. Analizuojant įvertinimo rezultatus būtina papildomai atsižvelgti į galimus metodikos apribojimus, įmonės veiklos specifiką ir gerosios valdysenos indekso įvertinimą naudoti tik kaip vieną iš papildomų analitinių vertinimo įrankių.

Kadangi valstybės formuojama VVJ valdysenos politika yra orientuota į skaidrų ir efektyvų VVJ valdymą, todėl ir VVJ gerosios valdysenos indekse šioms sritims skiriamas didelis dėmesys. Didelę dalį gerosios valdysenos indekso užima atskaitomybės praktikų, kolegialių priežiūros ar valdymo organų sudarymo praktikų vertinimas. Šios praktikos ypač svarbios siekiant didesnio skaidrumo bei efektyvesnio korupcinių rizikų valdymo. Tuo pačiu gerosios valdysenos indeksas yra papildytas ir išimtinai korupcijos prevencijai skirtų praktikų vertinimu. Skaidrumo dimensijoje šiai sričiai yra skirtas atskiras korupcijos prevencijos kriterijus, kuriame vertinamos tokios praktikos, kaip antikorupcinio švietimo ir kultūros diegimas, privačių interesų valdymas, pranešimų kanalų funkcionavimas bei su korupcija susijusių rizikų kontrolė. Vertinimui sudaryti yra analizuojama apie 30 skirtingų atsparumo korupcijai formavimo elementų, pavyzdžiui, etikos kodekso parengimas, antikorupcinių mokymų organizavimas ar atsakingų asmenų paskyrimas. Svarbu tai, kad taikoma vertinimo metodika remiasi bendrinėmis praktikomis ir nacionalinės teisės aktais, todėl atitinka tiek viešajam sektoriui, tiek ir privačiam sektoriui keliamus reikalavimus bei gali būti taikoma platesniame nei tik valdysenos vertinimo kontekste. Pavyzdžiui, VVJ vadovybė ar valdyba formuodama korupcijos prevencijos politiką ir taikomas antikorupcines priemones, gali pasiremti gerosios valdysenos indekso metodika ir atliktu vertinimu ir taip papildomai identifiкуoti sritis, kuriose tikslinga imtis veiksmų siekiant stiprinti atsparumą korupcijai.

Kasmet sudarius VVJ gerosios valdysenos indeksą bei parengus VVJ gerosios valdysenos ataskaitą, VKC papildomai kiekvienai iš VVJ bei jų valdomų dukterinių bendrovių parengia individualias valdysenos vertinimo ataskaitas. Šiose ataskaitose įmonei ir jos akcininkui pateikiamas detalus gerosios

valdysenos indekso vertinimas bei nurodomos sritys, kuriose nustatyta spragų. Valdysenos vertinimo ataskaitose taip pat pateikiamos ir rekomendacijos dėl įmonės valdysenos tobulinimo. Nors pirminis VVĮ gerosios valdysenos indekso tikslas yra užtikrinti taikomos VVĮ valdysenos politikos įgyvendinimo monitoringą, tačiau tai tuo pačiu ir įrankis, kuris gali padėti įmonei aiškiau suprasti keliamus valdysenos reikalavimus, vizualiai pasimatuoti ir įsivertinti, kuriose srityse yra nepilnai įgyvendinama nustatyta VVĮ politika, ko trūksta ir kas galėtų būti diegiama siekiant atitikti pasauliniu lygiu pripažįstamus VVĮ gerosios valdysenos principus. Pagal gerosios valdysenos indekso rezultatus galima palyginti įmonės bendrame VVĮ portfelio

kontekste bei identifikuoti įmones, iš kurių galėtų būti perimama gerosios valdysenos patirtis.

Siekiant reaguoti į pokyčius teisinėje bazėje ar tarptautinėse praktikose bei stiprinti vertinimo mechanizmą, VVĮ gerosios valdysenos indekso metodika kasmet peržiūrima ir tobulinama. Metodikos dokumentas yra viešas bei pasiekiamas VKC svetainėje. Atitinkamai pasiekiamos ir VVĮ gerosios valdysenos indekso ataskaitos, kuriose apžvelgiami bendri VVĮ portfelio rezultatai bei pateikiami individualių įmonių vertinimo reitingai. Minėtus dokumentus galima pasiekti VKC interneto svetainėje adresu: <https://governance.lt/valdysenos-indeksas/>.

Siekiant pelningos ir efektyvios įmonės veiklos, vienas iš esminių gerosios valdysenos veiksnių yra kompetentinga, motyvuota stebėtojų taryba ir/ar valdyba (toliau – kolegialus organas). Kolegialus organas turi įtakos visiems bendrovės valdymo procesams, organizacinei aplinkai, jo pareiga – užtikrinti, kad įmonė būtų valdoma atsakingai, skaidriai ir efektyviai. Valdyba yra pagrindinis valdymo organas, nustatantis įmonės strateginius prioritetus, vertinantis įmonės vadovų veiklą bei užtikrinantis jų atskaitingumą. Todėl įmonių priežiūros ar valdymo organų formavimui skiriama tiek daug dėmesio – stebėtojų tarybose bei valdybose sutelkus savo srities profesionalus, VVĮ yra geriau pasiruošusios įveikti išskylančius sunkumus ir išnaudoti atsiradusias galimybes. Į VVĮ, SVĮ kolegialius organus išrinkti nepriklausomi nariai (nepriklausomi ekspertai) suteikia įmonei daug papildomos kompetencijos, užtikrina priimamų sprendimų skaidrumą bei šių įmonių valdymo depolitizavimą. Be to, reikšmingas ir sudaromų komitetų, kurie teikia rekomendacijas kolegialiems organams, vaidmuo.

8.1. KOLEGIALIŲ ORGANŲ SUDARYMAS

Valstybė, siekdama būti profesionali ir atsakinga įmonių savininkė, kelia sau ambicingą uždavinį VVĮ kolegialius organus suformuoti iš nepriklausomų, kompetentingų, reikalingus gebėjimus ir ekspertinę patirtį turinčių narių. Tikima, kad su šių valdysenos ekspertų pagalba įmonės sėkmingai tęs pradėtus darbus, o visų mūsų šalies piliečių – valstybės turtas bus valdomas dar efektyviau, skaidriau ir profesionaliau.

VVĮ, kurios pagal Finansinių ataskaitų audito įstatymą priskiriamos viešojo intereso įmonėms arba kurios pagal Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymą priskiriamos nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbioms įmonėms, sudaromi šie kolegialūs organai:

- valstybės įmonėse – valdyba;
- valstybės valdomose bendrovėse – stebėtojų taryba arba valdyba, kuriai, vadovaujantis

Akcinių bendrovių įstatymu, įstatuose priskirtos priežiūros funkcijos.

- SVĮ, kurios pagal Finansinių ataskaitų audito įstatymą priskiriamos viešojo intereso įmonėms, privalomai turi būti sudaromi šie kolegialūs organai:
- savivaldybės įmonėse – valdyba;
- savivaldybės valdomose bendrovėse – stebėtojų taryba arba valdyba, kuriai, vadovaujantis Akcinių bendrovių įstatymu, įstatuose priskirtos priežiūros funkcijos.

Kolegialių organų sudarymo tvarka privalo būti įtvirtinta ir minėtų įmonių įstatuose. Valstybės ir savivaldybės įmonės valdyba sudaroma 4 metams iš ne mažiau kaip 5 narių, tarp kurių turi būti valstybės tarnautojai, kiti fiziniai asmenys, kurie turi sudaryti ne mažiau kaip 1/2 įmonės įstatuose nurodyto valdybos narių skaičiaus, bei darbuotojų atstovai, kurie turi sudaryti ne mažiau kaip 1/5 įmonės įstatuose nurodyto valdybos narių skaičiaus, bet ne mažiau kaip vieną. Valdybą skiria valstybei ar savivaldybei atstovaujanti institucija.

Valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės ar jos dukterinės bendrovės kolegialaus organo narius renka visuotinis akcininkų susirinkimas 4 metų laikotarpiui. Valdybos narių skaičių nustato bendrovės įstatai, tačiau pagal Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimus turi būti ne mažiau kaip 3 valdybos nariai. Valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės kolegialaus organo sudėtyje privalo būti bent vienas valstybės tarnautojas bei fiziniai asmenys, tarp kurių ne mažiau kaip 1/2 valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės įstatuose nurodyto kolegialaus organo narių skaičiaus turi sudaryti nepriklausomi nariai. Atitinkamai valstybės ir savivaldybių valdomos bendrovės dukterinės bendrovės kolegialiaame priežiūros ar valdymo organe nepriklausomų narių turi būti ne mažiau kaip 1/3 valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės įstatuose nurodyto kolegialaus organo narių skaičiaus. Pirmos ir antros kategorijos nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės visuotinio akcininkų susirinkimo renkamame kolegialiaame

priežiūros ar valdymo organo sudėtyje privalo būti bent vienas valstybės tarnautojas.

EBPO kovos su korupcija gairėse nurodyta, kad pagrindinė valstybės pareiga – užtikrinti, kad VVJ kolegialūs priežiūros ir valdymo organai turėtų būtiną autoritetą, įvairovę, kompetencijas ir objektyvumą savarankiškai sąžiningai atlikti savo funkcijas.

VVJ valdysenos sistema turėtų užtikrinti, kad kolegialūs organai būtų atskaitingi įmonei ir akcininkams. Tai reiškia, kad:

- politikai, galintys materialiai paveikti VVJ veiklos sąlygas, neturėtų būti tokių VVJ kolegialių organų nariais. Valstybės tarnautojai ir kiti valstybės pareigūnai gali eiti kolegialių organų narių pareigas su sąlyga, kad jiems taikomi kvalifikacijos ir interesų konflikto vengimo reikalavimai. Buvusiems politikams turėtų būti taikomas iš anksto nustatytas „atvėsimo“ laikotarpis;
- kiekviename kolegialiaame organe turėtų būti atitinkamas skaičius nepriklausomų narių;
- tiek kolektyvinė, tiek individuali kolegialių organų narių atsakomybė turėtų būti aiškiai apibrėžta. Visi kolegialių organų nariai turėtų būti teisiškai įpareigoti veikti įmonės interesais, žinodami akcininko tikslus. Visi kolegialių organų nariai turėtų atskleisti bet kokią asmeninę nuosavybę, kurią jie turi VVJ, ir laikytis atitinkamų prekybos viešai neatskleista informacija taisyklių;
- VVJ kolegialių organų nariai ir vadovai turėtų deklaruoti atitinkamoms institucijoms informaciją apie investicijas, veiklą, darbą ir naudas, dėl kurių potencialiai gali kilti interesų konfliktas;
- kolegialių organų nariai turėtų būti atrenkami atsižvelgiant į asmeninį sąžiningumą ir profesinę kvalifikaciją, naudojant aiškų, nuoseklų ir iš anksto nustatytą kriterijų rinkinį visam kolegialiam organui, atskiroms kolegialaus organo nario pareigoms ir pirmininkui, taip pat taikant skaidrias procedūras, kurios turėtų apimti įvairovę, asmens patikrinimą ir, jei reikia, mechanizmus, kuriais

siekiami užkirsti kelią galimiems interesų konfliktams ateityje (pvz., turto deklaracijų naudojimas);

- turėtų būti sukurti mechanizmai, skirti valdyti interesų konfliktus, kurie gali trukdyti kolegialių organų nariams vykdyti savo pareigas įmonės interesais, ir apriboti politinį kišimąsi į kolegialaus organo veiklos procesus. Galimai prieštaringi interesai turėtų būti deklaruoti kolegialaus organo nario paskyrimo metu ir deklaracijos turėtų būti nuolat atnaujinamos visos kolegialaus organo kadencijos metu;
- turėtų būti sukurti mechanizmai, skirti įvertinti ir išlaikyti kolegialaus organo veiklos efektyvumą ir nepriklausomumą. Tai, be kita ko, gali apimti bet kokio nuolatinio paskyrimo termino apribojimus arba leistiną pakartotinių paskyrimų į kolegialų organą skaičių, taip pat išteklius, kad valdyba galėtų naudotis nepriklausoma informacija ar vertinimu.

8.2. KOLEGIALIŲ ORGANŲ NARIAMS KELIAMI REIKALAVIMAI

Kolegialių organų nariams keliama nemažai įvairių reikalavimų – tiek bendrųjų, tiek specialiųjų. Kaip jau minėta, nepriklausomų, depolitizuotų ir kompetentingų VVJ kolegialių organų suformavimas valstybei yra svarbus uždavinys. Jau keletą metų Lietuvos VVJ kolegialių organų sudėtyje matome nepriklausomus valdysenos ekspertus, kurie sėkmingai tęsia pradėtus darbus bei sustiprina valdyseną savo kompetencijomis.

Reikalavimai VVJ ir SVJ kolegialių organų nariams skiriasi priklausomai nuo valstybės ar savivaldybės valdomos įmonės teisinės formos. Pagrindiniai teisės aktai, nustatantys VVJ ir SVJ kolegialių organų nariams keliamus reikalavimus yra Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas bei Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, kuriuose kolegialių organų nariams nustatyti bendrieji, specialieji ir nepriklausomumo reikalavimai. Bendruosius reikalavimus, įvardintus įstatymuose, turi atitikti visi VVJ ir SVJ kolegialių organų nariai. Specialiuosius reikalavimus

kolegialaus organo nariui savo sprendimu nustato atranką inicijuojantis subjektas, t. y. specialieji reikalavimai kiekvienoje VVĮ ir SVĮ nustatomi individualiai. Specialiųjų reikalavimų esminis tikslas yra atrinkti narius, turinčius tinkamiausias kompetencijas ir galinčius geriausiai prisidėti prie įmonės strateginių tikslų įgyvendinimo. **Labai svarbu, kad kolegialių organų sudėtyje būtų asmenų, turinčių įvairių kompetencijų, tarp kurių:**

- kompetencija finansų (finansų valdymo, finansų analizės ar audito) srityje. Šią kompetenciją patvirtina ne mažiau nei 3 metų vadovaujamo darbo finansų valdymo, konsultavimo, finansinių paslaugų, audito srityse patirtis;
- kompetencija strateginio planavimo ir valdymo srityje. Šią kompetenciją patvirtina ne mažiau nei 3 metų darbo juridinio asmens valdyboje, darbo juridinio asmens vadovu, vadovaujamo darbo strateginio planavimo srityje patirtis;
- kompetencija ūkio šakos, kurioje veikia įmonė, srityje. Šią kompetenciją patvirtina ne mažiau nei 3 metų vadovaujamo darbo arba ūkinės komercinės veiklos vykdymo atitinkamoje ūkio šakoje patirtis.

Nustatant specialiuosius reikalavimus svarbu remtis šiais pagrindiniais principais:

- kolegialaus organo kompetencijos turi būti orientuotos į įmonės veiklos sritis ir numatomus strateginius tikslus. Kolegialus organas privalo suprasti įmonės veiklos specifiką ir turėti kompetencijų ūkio šakose, kuriose veikia įmonė. Taip pat svarbu, kad kolegialaus organo kompetencijos būtų orientuotos į įmonės strategiją ir padėtų užtikrinti tinkamą jos įgyvendinimą. Jei strategijoje numatomi reikšmingi įmonės veiklos pokyčiai arba ypač reikšmingi ir ilgalaikiai projektai, kolegialaus organo kompetencijas būtina formuoti atsižvelgiant į šias aplinkybes;
- kolegialus organas privalo gebėti efektyviai prižiūrėti įmonės vadovo

veiklą. Siekiant užtikrinti tinkamą priežiūrą, dauguma kolegialaus organo narių turi turėti aukščiausio lygio vadovų darbo patirties. Taip pat gera praktika laikoma, jei kolegialiaame organe yra narių, kurie jau turi veiklos kolegialiuose organuose patirties.

Valstybės ir savivaldybės įmonių bei valstybės ir savivaldybės valdomų bendrovių kolegialaus organo nepriklausomam nariui keliamų nepriklausomumo kriterijų turinio apimtis skiriasi. Pagal Atrankos gairėse pateiktą apibrėžimą **valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės kolegialaus organo nepriklausomu nariu** laikomas asmuo, atitinkantis visus Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme nurodytus bendruosius, specialiuosius ir nepriklausomumo reikalavimus ir išrinktas valstybės ar savivaldybės valdomos bendrovės ar jos dukterinės bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu kolegialaus organo nariu; **valstybės ar savivaldybės įmonės nepriklausomas narys** – tai fizinis asmuo, atitinkantis visus Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nurodytus bendruosius ir specialiuosius reikalavimus ir paskirtas valstybei ar savivaldybei atstovaujančios institucijos valstybės arba savivaldybės įmonės valdybos nariu.

Valstybės ir savivaldybių valdomų bendrovių kolegialaus organo nepriklausomiems nariams yra keliami šie nepriklausomumo kriterijai:

- nebūti tos bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės ir su jomis susijusio juridinio asmens, atranką inicijuojančio subjekto ar jam pavaldaus juridinio asmens valstybės tarnautojas ar darbuotojas ir paskutinius vienus metus turi būti nėjęs tokių pareigų;
- nebūti tos bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės ar susijusio juridinio asmens, kolegialaus organo narys, vadovas ar darbuotojas ir paskutinius vienus metus turi būti nėjęs tokių pareigų ir negavęs atlygio iš šių

juridinių asmenų, išskyrus atlygį už kolegialaus organo ar komiteto nario pareigas;

- paskutinius vienus metus nebūti bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės ar susijusio juridinio asmens dalyvis, šių juridinių asmenų dalyvių atstovas;
- nebūti bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės ar susijusio juridinio asmens dalyvio, vadovo ar kolegialių organų narių artimas asmuo – sutuoktinis, sugyventinis, partneris, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka, taip pat jų tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai (įbroliai), seserys (įseserės), seneliai, vaikaičiai ir jų sutuoktiniai, sugyventiniai ar partneriai;
- neturėti reikšmingų verslo ryšių su ta bendrove, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterine arba patronuojančiąja bendrove ar su susijusiu juridiniu asmeniu nei tiesiogiai, nei kaip turinčio tokių ryšių juridinio asmens dalyvis ar vadovas. Turinčiu reikšmingų verslo ryšių laikomas fizinis ar juridinis asmuo, kurio pajamos iš įmonės, jos dalyvio ar susijusio juridinio asmens per paskutinius 12 mėnesių yra didesnės negu 1 000 eurų, išskyrus darbo užmokestį ar atlygį už kolegialaus organo ar komiteto nario pareigas;
- paskutinius 2 metus turi nebūti audito įmonės, kuri atlieka ar atliko tos bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės ar susijusio juridinio asmens auditą, partneris, dalyvis, vadovas, kolegialaus organo narys arba darbuotojas;
- nebūti tos bendrovės, į kurios kolegialų organą pretenduoja, jos dukterinės arba patronuojančiosios bendrovės, kolegialaus organo narys ilgiau kaip 10 metų. Šis laikotarpis apskaičiuojamas prie būsimo kolegialaus organo nario pareigų

ėjimo laikotarpio, kuriam kandidatas būtų skiriamas, pridėdant praėjusius tos pačios įmonės kolegialaus organo nario pareigų ėjimo laikotarpius, tarp kurių yra ne didesnis kaip vieno metų laiko tarpas;

- nebūti daugiau negu keturių valstybės ar savivaldybių valdomų įmonių kolegialių organų narys.

Siekiant užtikrinti renkamo kolegialaus organo nepriklausomumą Atrankos gairėse yra įtvirtinti papildomi reikalavimai, kuriuos privalo užtikrinti atranką inicijuojantis subjektas, t. y. kad įmonės kolegialiaame organe:

- nebūtų kolegialaus organo nepriklausomų narių, kurie yra susiję tarpusavyje dėl to, kad jie darbo santykiais yra susiję su ta pačia darbovieta arba eina kolegialaus organo ar komiteto nario pareigas tame pačiame juridiniame asmenyje;
- nebūtų kolegialaus organo narių, kurių veikla yra susijusi su įmone, į kurios kolegialų organą pretenduojama, taip, kad einant kolegialaus organo nario pareigas kiltų interesų konfliktas;
- nebūtų kolegialaus organo narių, kurių veikla ir atliekamos funkcijos yra susijusios su tos ūkio sektoriaus šakos, kurioje veikia įmonė, politikos formavimu;
- nebūtų kolegialaus organo narių, įstatymų nustatyta tvarka išrinktų ar paskirtų valstybės politikais ir politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų;
- nebūtų kolegialaus organo narių, kurie į kolegialų organą buvo deleguoti kaip valstybės tarnautojai, šiems asmenims netekus valstybės tarnautojo statuso arba pasibaigus jų tarnybos santykiams su atranką inicijuojančiu subjektu.

Teisės aktuose nustatyti konkretūs reikalavimai VVĮ ir SVĮ bei jų dukterinių bendrovių kolegialių organų nariams padeda į kolegialių organų sudėtį įtraukti aukščiausio lygio profesionalus ir kompetentingus nepriklausomus ekspertus, kurie užtikrina efektyvesnę įmonių veiklą, priimamų sprendimų skaidrumą.

Nešališkas nepriklausomų ekspertų žvilgsnis padeda iš šalies objektyviai įvertinti esamą įmonės padėtį ir priimti įmonei naudingus sprendimus, sumažinti verslo rizikas, padidinti konkurencinį pranašumą.

8.3. KANDIDATŲ Į VVĮ IR SVĮ KOLEGIALIŲ ORGANŲ NARIUS ATRANKA

VVĮ ir SVĮ vertė nemaža dalimi priklauso nuo įmonės kolegialaus organo veiklos. Todėl ypatingai svarbu, kad į kolegialų organą būtų atrinkti aukštos kvalifikacijos įvairių sričių profesionalai, verslo lyderiai, įvairiapusę darbo patirtį ir įgūdžius turintys ekspertai. Tokiu būdu įgyvendinamas tikslas depolitizuoti įmonių valdymą, pritraukiamos reikalingos valdysenos kompetencijos, užtikrinamas valstybės ir visuomenės interesų įgyvendinimas įmonėse.

Atrankos gairės – unikalūs teisės aktas EBPO ir kitų geriausių pasaulio praktikų apimtyje, kuris aiškiai ir viešai formalizuoja atrankos procesą. Nuo 2019 m. rugsėjo 6 d. įsigaliojo nauja Atrankos gairių redakcija, kuri numato šių gairių nuostatų taikymo privalomumą valstybės valdomų bendrovių dukterinėms bendrovėms. Taip pat nustatytas privalomas profesionalių atrankos agentūrų, kurios, naudodamos savo turimas duomenų bazes ieško kandidatų, vertina jų atitiktį nustatytiems reikalavimams ir teikia kandidatų sąrašus atrankos komisijai, įsitraukimas, atrankos komisijos sudėties reikalavimai, papildytos ir kitos su šiuo procesu susijusios nuostatos. Kolegialaus organo narių atrankos proceso reikšmė korupcijos prevencijai išskiriama ir EBPO valdysenos gairėse ir EBPO kovos su korupcija gairėse. Todėl, siekiant sparčiau įgyvendinti pokyčius VVĮ kolegialių priežiūros ar valdymo organų formavimo srityje, nuolat tobulinamas teisinis reguliavimas.

Reikšmingas vaidmuo kolegialių organų narių atrankoje tenka VKC, kuris teikia pasiūlymus dėl kompetencijos sričių, kurių specialistai gali prisidėti prie įmonės strateginių tikslų įgyvendinimo, specialiųjų reikalavimų kandidatams į kolegialių organų narius nustatymo ir skelbime apie atranką nurodytinų duomenų bei palaiko potencialių kandidatų į kolegialių organų narius duomenų bazę. Taip pat VKC atstovai dalyvauja VVĮ ir jų dukterinių bendrovių kolegialių organų narių atrankoje kaip atrankos komisijos nariai. Ši VKC, kaip analitinio

bei gerosios valdysenos principų įgyvendinimo centro, veikla itin svarbi siekiant užtikrinti nuoseklų ir profesionalų VVĮ valdymą.

Nepriklausomų kolegialaus organo narių atrankai vykdyti pasitelkiama atrankos agentūra ir atrankos komisija. Atrankos agentūra atlieka pirminį kandidatų patikrinimą. Atrankos agentūros patikrinimas ir vertinimas turi būti išsamūs ir atrankos komisijai leisti susidaryti nuomonę apie kiekvieną iš kandidatų. Siekiant kokybiškos kandidatų atrankos šiame etape, svarbu, kad įsigyjant atrankos agentūros paslaugas būtų remiamasi ne vien mažiausios kainos kriterijumi, tačiau įvertinami ir kiti svarbūs aspektai.

Dar vienas svarbus elementas, leidžiantis užtikrinti atrankos skaidrumą, yra atrankos komisijos sudėties nustatymas. Atrankos komisija, kuri vertina atrankos agentūros pateiktus kandidatus į kolegialaus organo nepriklausomus narius ir teikia atranką inicijuojančiam subjektui informaciją apie į kiekvieną kolegialaus organo nario vietą atrinktus kandidatus, gali būti sudaryta tik iš Atrankos gairėse nurodytų skirtingų institucijų atstovų. **Atrankos komisijos nariu negali būti asmuo, kuris neatitinka bent vieno iš šių reikalavimų:**

- turėti aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą išsilavinimą;
- būti nesusijęs su kitais fiziniais ar juridiniais asmenimis ryšiais, dėl kurių einant komisijos nario pareigas galėtų kilti interesų konfliktas;
- nebūti įmonės, į kurios kolegialų organą bus atliekama atranka, ar susijusio juridinio asmens dalyviu ir šių juridinių asmenų dalyvių atstovu, išskyrus įmonės patronuojančiosios bendrovės vadovą ir kolegialių organų narius bei darbuotojus, kuriems priklausančios įmonės patronuojančiosios bendrovės akcijos suteikia mažiau kaip 1/5 balsų visuotiniame akcininkų susirinkime;
- skiriamas atrankos komisijos nariu ir vienerius metus iki skyrimo, taip pat eidamas atrankos komisijos nario pareigas turi neturėti verslo ryšių su ta įmone, į kurios kolegialų organą bus atliekama atranka, ar susijusiu juridiniu asmeniu nei tiesiogiai, nei kaip turinčio tokių ryšių juridinio

asmens dalyvis ar vadovas, išskyrus įmonės patronuojančiosios bendrovės vadovą ir kolegialių organų narius bei darbuotojus, kuriems priklausančios įmonės patronuojančiosios bendrovės akcijos suteikia mažiau kaip 1/5 balsų visuotiniame akcininkų susirinkime. Turinčiu verslo ryšių su įmone laikomas fizinis ar juridinis asmuo, kuris yra įmonės ar susijusio juridinio asmens prekių tiekėjas arba paslaugų teikėjas (įskaitant finansines, teisines, patariamąsias ir konsultacines paslaugas), išskyrus asmenis, kurie teikia įmonei ar susijusiam juridiniam asmeniui personalo atrankos ir įmonių grupės tarpusavio valdymo paslaugas;

- per paskutinius dvejus metus turi nebūti audito įmonės, kuri atlieka ar atliko tos įmonės, į kurios kolegialų organą bus atliekama atranka, ar susijusio juridinio asmens auditą, partneriu, dalyviu, vadovu, kolegialaus organo nariu arba darbuotoju.

Pažymėtina, kad reikalavimai nebūti susijusiam su atrankoje dalyvaujančiais kandidatais ryšiais, dėl kurių galėtų kilti interesų konfliktas, yra taikomi ne tik atrankos komisijos nariams, bet ir kitiems atrankos procese dalyvaujantiems asmenims (sekretoriui, atrankos agentūros atstovui, ekspertui).

Kitas svarbus atrankos procedūros etapas yra atrankos skelbimo viešinimas, kuris garantuoja visų asmenų, norinčių kandidatuoti į VVĮ ir SVĮ kolegialaus organo narius, lygių galimybių užtikrinimą.

Siekiant, kad ne tik nepriklausomų VVĮ ir SVĮ kolegialaus organo narių, bet ir valstybės tarnautojų bei kitų pasirenkamų asmenų, skiriamų (siūlomų išrinkti) VVĮ ar SVĮ kolegialaus organo nariais, parinkimo procedūros būtų skaidresnės ir aiškesnės, naujaisiu 2021 m. rugpjūčio 11 d. Atrankos gairių pakeitimu nustatyta minėtų asmenų parinkimo tvarka. Atrankos gairėse nustatyta, kad tiek valstybės tarnautojams, tiek kitiems pasirenkamiems asmenims, kandidatuojančioms tapti VVĮ ar SVĮ kolegialaus organo nariais, turi būti nustatomi specialieji reikalavimai. Taip pat šie asmenys turi atitikti atitinkamai Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo

arba Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo nustatytus reikalavimus. Beto, turibūtiatsižvelgta į kandidatuojančių asmenų profesinę ir (ar) darbo patirtį, dalykines ir asmenines savybes, motyvaciją ir tinkamumą prisidėti prie įmonės strateginių tikslų įgyvendinimo. Apie vykdomą parinkimo procedūrą ją inicijuojantis subjektas turi paskelbti savo interneto svetainėje, o įmonė – savo interneto svetainėje bei juridinių asmenų registro tvarkytojo leidžiamame elektroniniame informaciniame leidinyje. Valstybės tarnautojų ir kitų pasirenkamų asmenų parinkimo procedūra turi būti vykdoma vadovaujantis parinkimo procedūrą inicijuojančio subjekto patvirtintomis valstybės tarnautojų ir kitų pasirenkamų asmenų parinkimo procedūrų gairėmis.

8.4. KOMITETAI

VVĮ ir SVĮ gali būti sudaromi komitetai. Komitetų veikla yra patariamąjo pobūdžio.

Įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais kai kurių komitetų sudarymas yra privalomas. Vienas tokių komitetų yra audito komitetas. Audito komiteto sudarymas privalomas tiek valstybės valdomose įmonėse, tiek ir savivaldybių valdomose įmonėse, kurios pagal Finansinių ataskaitų audito įstatymą priskiriamos jame apibrėžtoms ir įvardintoms viešojo intereso įmonėms. Specialus reguliavimas nustatytas viešojo intereso įmonėms, kurios yra įmonių grupės dukterinės įmonės. Pastarosios gali nesudaryti audito komiteto, jeigu įmonių grupės lygmeniu yra sudaromas audito komitetas arba organas, kuris vykdo audito komiteto funkcijoms prilygstančias funkcijas.

Audito komiteto pareigos:

1. informuoti audituojamos įmonės vadovą ar priežiūros organą apie finansinių ataskaitų audito rezultatus ir paaiškinti, kaip šis auditas prisidėjo prie finansinių ataskaitų patikimumo ir koks buvo audito komiteto vaidmuo tai atliekant;
2. stebėti finansinės atskaitomybės procesą ir teikti rekomendacijas dėl jo patikimumo užtikrinimo;
3. stebėti įmonės vidaus kokybės kontrolės ir rizikos valdymo sistemų, turinčių įtakos audituojamos įmonės finansinei atskaitomybei, įmonės vidaus kokybės kontrolės ir rizikos

valdymo sistemų, skirtų korupcijos, užsienio pareigūnų papirkimo sudarant tarptautinius sandorius, pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijai veiksmingumą ir, kai taikytina, vidaus audito veiksmingumą, nepažeidžiant vidaus audito nepriklausomumo;

4. atlikti kitas Finansinių ataskaitų audito įstatymo nustatytas pareigas, susijusias su metinių finansinių ataskaitų ir konsoliduotųjų finansinių ataskaitų auditu, auditorių ar audito įmonių nepriklausomumu, auditorių arba audito įmonių atrankos procedūromis, taip pat Akcinių bendrovių įstatymo nustatytas pareigas dėl akcinių bendrovių, kurių akcijomis leista prekiauti reguliuojamoje rinkoje, sudaromų sandorių su susijusiomis šalimis.

Atkreiptinas dėmesys, kad vadovaudamiesi Finansinių ataskaitų audito įstatymu reikalavimus audito komitetui ir audito komiteto sudėtį nustatė Lietuvos bankas (Lietuvos banko valdybos 2017 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 03-14 „Dėl Reikalavimų audito komitetams aprašo patvirtinimo“) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. gegužės 24 d. nutarimą Nr. 383 „Dėl Reikalavimų audito komitetams valstybės valdomose įmonėse ir savivaldybių valdomose įmonėse aprašo patvirtinimo“) priklausomai nuo to, kokiai viešojo intereso grupei priskirtina valstybės valdoma įmonė ar savivaldybės valdoma įmonė. Svarbu pažymėti

ir tai, kad audito komitetą gali sudaryti ir tos valstybės valdomos įmonės bei savivaldybių valdomos įmonės, kurios neprivalo sudaryti audito komiteto, tačiau tokiu atveju jos taip pat turi vadovautis Finansinių ataskaitų audito įstatymu ir, kaip minėta, atitinkamai Lietuvos banko ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtų įgyvendinamųjų teisės aktų reikalavimais, keliamais audito komitetams ir jų sudėčiai.

Valstybės nuosavybės gairės nustato, kad valstybės valdomoje bendrovėje, kuri laikoma didele įmone pagal Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymą ir turi bent vieną dukterinę bendrovę arba turi sudarytą valdybą ir stebėtojų tarybą, turi būti sudarytas atlygio komitetas, kuris rengtų ir teiktų atitinkamo organo posėdžiams rekomendacijas jam priskirtais valdymo organų narių atlyginimų nustatymo klausimais; valstybės valdomos bendrovės atlygio komiteto narių turi būti ne mažiau kaip 3, nariu negali būti tos valstybės valdomos bendrovės vadovas. Kitai didelių įmonių kategorijai priskiriamai valstybės valdomai bendrovei atlygio komiteto sudarymo reikalavimas taikomas laikantis taisyklės „laikykis arba paaiškink“. Jeigu kitoje didelių įmonių kategorijoje priskiriamoje valstybės valdomoje bendrovėje atlygio komitetas nėra sudarytas, joje atlygio komitetui nustatytos funkcijos turi būti atliekamos kitu bendrovės pasirinktu būdu, o tokia bendrovė savo metiniame pranešime (metinėje veiklos ataskaitoje) privalo nurodyti, kaip buvo įgyvendinamos atlygio komitetui priskiriamos funkcijos.

Efektyvi vidaus kontrolės sistema yra neatsiejama VVĮ ir SVĮ valdymo sistemos dalis, kuri padeda įgyvendinti strateginius veiklos planus bei yra priemonė pasiekti veiklos tikslus.

Vadovaujantis Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo, Valstybės nuosavybės gairių ir Savivaldybių nuosavybės gairių reikalavimais, VVĮ ir SVĮ privalo būti įdiegta veiksminga vidaus kontrolės sistema, kuri padėtų užtikrinti įmonės veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, strategijos ir veiklos planų įgyvendinimą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą ir išsamumą, sutartinių ir kitų įsipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi ir visų su tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą. Vidaus kontrolės sistemai VVĮ ir SVĮ užtikrinti *mutatis mutandis* vadovaujamasi vidaus kontrolei taikomais reikalavimais, nustatytais Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatyme. Vidaus kontrolės politikos turinį, vidaus kontrolės tikslus, principus, elementus, dalyvius, vidaus kontrolės analizės ir vertinimą išsamiau detalizuoja Vidaus kontrolės įgyvendinimo viešajame juridiniame asmenyje tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos finansų ministro 2020 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. 1K-195 „Dėl Vidaus kontrolės įgyvendinimo viešajame juridiniame asmenyje“.

Vidaus kontrolės įdiegimo įmonėje tikslas yra padėti užtikrinti, kad įmonė:

- laikytusi teisės aktų, reglamentuojančių VVĮ ir SVĮ veiklą, reikalavimų;
- saugotų turtą nuo sukčiavimo, iššvaistymo, pasisavinimo, neteisėto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo ar kitų neteisėtų veikų;
- vykdytų veiklą laikydamasis patikimo finansų valdymo principo, grindžiamo ekonomiškumu, efektyvumu ir rezultatyvumu;
- teiktų patikimą, aktualią, išsamią ir teisingą informaciją apie savo finansinę ir kitą veiklą.

Vidaus kontrolė yra kompleksinė sistema, kurią įgyvendina visos VVĮ ir SVĮ hierarchijos grandys nuo vadovų iki darbuotojų, tačiau pagrindinis subjektas, kuris užtikrina tinkamos

ir efektyvios vidaus kontrolės aplinkos sukūrimą bei yra atsakingas už vidaus kontrolės politikos VVĮ ir SVĮ nustatymą yra įmonės vadovas. Įmonės vadovas užtikrina, kad kiekvienais metais būtų atliekama vidaus kontrolės analizė, apimanti visus vidaus kontrolės elementus ir kurios metu būtų įvertinami įmonės veiklos trūkumai, pokyčiai, atitiktis nustatytiems reikalavimams (ar vidaus kontrolė įmonėje įgyvendinama pagal įmonės vadovo nustatytą vidaus kontrolės politiką ir ar ji atitinka pasikeitusias veiklos sąlygas), vidaus kontrolės įgyvendinimo priežiūrą atliekančių darbuotojų pateikta informacija, vidaus ir kitų auditų rezultatai ir numatomos vidaus kontrolės tobulinimo priemonės.

Įmonės vadovo nustatoma ir tvirtinama vidaus kontrolės politika turi apimti:

- įmonės veiklą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų sąrašą;
- vidaus kontrolės principus;
- vidaus kontrolės elementus;
- nuorodas į įmonės dokumentus (nuostatus, pareigybių aprašymus ir kitus dokumentus), kuriuose nustatytos vidaus kontrolės dalyvių pareigos ir atsakomybė;
- vidaus kontrolės įgyvendinimą įmonėje reglamentuojančių dokumentų (tvarkos aprašų, taisyklių, instrukcijų ir kitų dokumentų) sąrašą;
- vidaus kontrolės analizės ir vertinimo aprašymą;
- vidaus kontrolės politikos keitimo (tobulinimo) aprašymą.

Atsižvelgiant į nuolat kintančias įmonės ekonomines, reguliavimo ir veiklos sąlygas, rizikos vertinimas turi būti atliekamas nuolat ir (arba) periodiškai. EBPO teigimu, rizikų vertinimas turėtų būti atliekamas mažiausiai kas metus taip prižiūrint, ar jos dar aktualios bei tinkamos konkrečiai įmonei. Tačiau dažnesnė rizikų peržiūra reikalinga atsiradus tam tikroms naujoms aplinkybėms, pvz., įžengimas į naują rinką, įmonės reorganizavimas ir kt. Dėl šios priežasties ir vidaus kontrolės politikos turinys turi būti nuolat peržiūrimas ir atnaujinamas.

Vidaus kontrolė įgyvendinama

atsižvelgiant į įmonės veiklos ypatumus, laikantis vidaus kontrolės principų, apimant vidaus kontrolės elementus, integruojant ją į įmonės veiklą ir pagrindinius valdymo procesus – planavimą, atlikimą ir stebėseną, nustatant vidaus kontrolės dalyvių pareigas ir atsakomybę, nuolat ją tobulinant ir pritaikant prie pasikeitusių įmonės veiklos sąlygų.

Vidaus kontrolė VVĮ ir SVĮ veiksmingai įgyvendinama pagal kiekvieną vidaus kontrolės elementą ir jį apibūdinančius principus – priemones, kuriomis įmonė siekia savo tikslų. Pagrindiniai vidaus kontrolės elementai yra: kontrolės aplinka, rizikos vertinimas, kontrolės veikla, informavimas ir komunikacija, stebėseną.

Kontrolės aplinką apibūdina šie principai:

Profesinio elgesio principai ir taisyklės – įmonės vadovas ir darbuotojai laikosi profesinio elgesio principų ir taisyklių, vengia viešųjų ir privačių interesų konflikto, įmonės vadovas formuoja teigiamą darbuotojų požiūrį į vidaus kontrolę;

Kompetencija – įmonės siekis, kad darbuotojai turėtų tinkamą kvalifikaciją, pakankamai patirties ir reikiamų įgūdžių savo funkcijoms atlikti, pareigoms įgyvendinti ir atsakomybei už vidaus kontrolę suprasti. Tam tikslui įmonėse organizuojami darbuotojų mokymai apie valstybės lūkesčius, aktualias teises temas, įmonės principingumo mechanizmus;

Valdymo filosofija ir vadovavimo stilius – įmonės vadovas palaiko vidaus kontrolę, nustato politiką, procedūras ir formuoja praktiką, skatinančią ir motyvuojančią darbuotojus siekti geriausių veiklos rezultatų, prižiūri, kaip įgyvendinama vidaus kontrolė;

Organizacinė struktūra – įmonėje patvirtinama organizacinė struktūra, kurioje nustatomas pavaldumas ir atskaitingumas, pareigos vykdant įmonės veiklą ir įgyvendinant vidaus kontrolę. Organizacinė struktūra detalizuojama pareigybių sąraše, padalinių nuostatuose ir darbuotojų pareigybių aprašymuose;

Personalo valdymo politika ir praktika – įmonėje formuojama tokia personalo politika, kuri skatintų pritraukti, ugdyti ir išlaikyti kompetentingus darbuotojus.

Rizikos vertinimą apibūdina šie principai:

Rizikos veiksmų nustatymas – nustatomi galimi rizikos veiksniai (įskaitant korupcijos riziką), turintys įtakos įmonės veiklos tikslų siekimui. Taip pat nustatomi ir įvertinami pokyčiai, galintys reikšmingai paveikti vidaus kontrolę įmonėje. Įmonės strateginio planavimo dokumentuose aiškiai išskirti veiklos tikslai padeda tinkamai nustatyti ir įvertinti su jais susijusius rizikos veiksmus. Rizikai nustatyti sudaromas rizikos veiksmų sąrašas;

Rizikos veiksmų analizė – įvertinamas nustatytų rizikos veiksmų reikšmingumas ir jų pasireiškimo tikimybė bei poveikis veiklai. Atliekant rizikos veiksmų analizę rizikos veiksniai sugrupuojami pagal jų svarbą įmonės veiklai;

Toleruojamos rizikos nustatymas – nustatoma toleruojama rizika, kurios valdyti nėra poreikio ar galimybės (gali būti toleruojama nereikšminga rizika, kurios pasireiškimo tikimybė maža, o priemonių rizikai mažinti sąnaudos yra didelės);

Reagavimo į riziką numatymas – priimami sprendimai dėl reagavimo į reikšmingą riziką, kurios pasireiškimo tikimybė didelė (numatomos priemonės rizikai mažinti iki toleruojamos rizikos). **Galimi reagavimo į riziką būdai:**

- *rizikos mažinimas* – veiksmai, kuriais siekiama sumažinti rizikos pasireiškimo tikimybę ir (ar) poveikį veiklai iki toleruojamos rizikos. Rizika mažinama nustatant papildomas kontrolės priemones (tobulinant veiklos sričių procesus). Prireikus parengiamas rizikos valdymo planas, numatant jame rizikos mažinimo priemones, jų įgyvendinimo terminus ir atsakingus už priemonių įgyvendinimą darbuotojus;
- *rizikos perdavimas* – rizikos perdavimas trečiosioms šalims (pavyzdžiui, draudžiant ar perkant tam tikras paslaugas);
- *rizikos toleravimas* – rizikos prisiėmimas, kai rizikos pasireiškimo tikimybė ir poveikis veiklai neviršija nustatytos toleruojamos rizikos ir nesiimama jokių veiksmų rizikai mažinti;
- *rizikos vengimas* – įmonės veiklos (ar jos dalies) nutraukimas, kai

rizikos valdymo priemonėmis neįmanoma sumažinti veiklos rizikos iki toleruojamos rizikos.

Pažymėtina, kad nėra vienintelio teisingo rizikų valdymo sistemos modelio, jis pasirenkamas tik pažinus įmonės veiklos pobūdį, veiklos sritį, įmonės vietą tarp kitų rinkos dalyvių, taip pat įmonės dydį ir kitus rodiklius. Rizikos valdymas taip pat apima atitinkamai įmonei būdingų vidinių ir išorinių rizikų tikimybės, rizikos poveikio nustatytų tikslų įgyvendinimui nustatymą. VKC teigimu, didžiosiose įmonėse jau įprasta praktika tapo turėti už prevenciją atsakingus pareigūnus ar netgi padalinius. Tačiau mažos įmonės neturi galimybių ir išteklių pritraukti korupcijos prevencijos specialistus ar sukaupti pakankamai kompetencijų.

Kontrolės veiklą apibūdina šie principai:

Kontrolės priemonių parinkimas ir tobulinimas – parenkamos ir tobulinamos rizikų iki toleruojamos rizikos mažinančios kontrolės priemonės:

- *įgaliojimų, leidimų suteikimas* – užtikrinama, kad būtų atliekamos tik įmonės vadovo nustatytos procedūros;
- *prieigos kontrolė* – sumažinama rizika, kad turtu ir dokumentais negaliojanti (nepaskirti) asmenys ir kad turtas ir dokumentai bus neapsaugoti nuo neteisėtų veikų;
- *funkcijų atskyrimas* – įmonės padalinių uždaviniai ir funkcijos priskiriami atitinkamomis darbuotojų pareigybėms, kad darbuotojui (-ams) nebūtų pavesta kontroliuoti visų funkcijų (leidimo suteikimo, atlikimo, registravimo ir patikrinimo), siekiant sumažinti klaidų, apgaulių ir kitų neteisėtų veikų riziką;
- *veiklos ir rezultatų peržiūra* – periodiškai peržiūrimos veiklos sritys, procesai ir rezultatai, siekiant užtikrinti jų atitiktį įmonės tikslams ir reikalavimams, vertinama veikla teisėtumo, ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo požiūriu, palyginami ataskaitinio laikotarpio veiklos rezultatai su planuotais ir (arba) praėjusio ataskaitinio

laikotarpio veiklos rezultatais;

- *veiklos priežiūra* – prižiūrima įmonės veikla (užduočių skyrimas, peržiūra ir tvirtinimas), kad kiekvienam darbuotojui būtų aiškiai nustatytos jo pareigos ir atsakomybė, sistemingai prižiūrimas kiekvieno darbuotojo darbas, prireikus periodiškai už jį atsiskaitoma.

Technologijų naudojimas – parenkama ir tobulinama technologijų veikla (valdymo ir kontrolės mechanizmų, užtikrinančių įmonės informacinių technologijų sistemų veiklą bei tinkamą nustatytų veiklos priemonių kontrolę, kūrimas, saugos politikos taikymas, informacinių technologijų įsigijimo, priežiūros ir palaikymo procesų kontrolė ir kita veikla);

Politikų ir procedūrų taikymas

– kontrolės veikla įgyvendinama taikant atitinkamas įmonės politikas ir procedūras. Vidaus kontrolė reglamentuojama nustatant įmonės tikslus, organizacinę struktūrą, veiklos sritis ir vidaus kontrolės procedūras (pavyzdžiui, struktūrinėse schemose, politikose, tvarkų aprašuose, taisyklėse ir kituose dokumentuose).

Informavimą ir komunikaciją apibūdina šie principai:

Informacijos naudojimas – įmonė gauna, rengia ir naudoja aktualią, išsamią, patikimą ir teisingą informaciją, atitinkančią jai nustatytus reikalavimus ir palaikančią vidaus kontrolės veikimą;

Vidaus komunikacija – nenutrūkstamas informacijos perdavimas įmonėje, apimantis visas įmonės veiklos sritis ir organizacinę struktūrą. Tiek įmonės vadovas, tiek darbuotojai turi būti informuoti apie veiklos rezultatus, pokyčius, riziką ir vidaus kontrolės veikimą. Vidaus informacijos vartotojai turi tarpusavyje keistis informacija;

Išorės komunikacija – informacijos perdavimas išorės informacijos vartotojams ir informacijos gavimas iš jų naudojant įmonėje įdiegtas komunikacijos priemones.

Stebėseną apibūdina šie principai:

Nuolatinė stebėseną ir (ar) periodiniai vertinimai – atliekama reguliari įmonės valdymo ir priežiūros veikla ir (ar) atskiri

vertinimai, siekiant nustatyti, ar vidaus kontrolė įmonėje įgyvendinama pagal įmonės vadovo nustatytą vidaus kontrolės politiką ir ar ji atitinka pasikeitusias veiklos sąlygas:

- *nuolatinė stebėseną* – integruota į kasdienę įmonės veiklą ir atliekama darbuotojams vykdant reguliarią valdymo ir priežiūros veiklą bei kitus veiksmus pagal pavestas funkcijas (atliekant savo pareigas);
- *periodiniai vertinimai* – jų apimtį ir dažnumą lemia įmonės rizikos vertinimas ir nuolatinės stebėsenos

rezultatai (nustačius tam tikrus veiklos trūkumus). Jie dažniausiai atliekami vidaus auditorių ir kitų įmonės audito vykdytojų.

Trūkumų vertinimas ir pranešimas apie juos – apie vidaus kontrolės trūkumus, nustatytus nuolatinės stebėsenos ir (ar) periodinių vertinimų metu, turi būti informuotas viešojo juridinio asmens vadovas ir kiti sprendimus priimančys darbuotojai. Svarbu užtikrinti atgalinį ryšį, siekiant, kad trūkumai būtų laiku pašalinti bei įvertintas vidaus kontrolės efektyvumas, kokybė.

Šioje Vadovo dalyje pristatomi tarptautiniai ir Lietuvos tyrimai, analizės, kuriose apžvelgiama VVĮ ir SVĮ egzistuojanti antikorupcinė aplinka ir su ja susijusios problemos. Nors VVĮ ir SVĮ skiriasi savo veiklos specifiška, toliau pateikiamuose tyrimuose atskleidžiamos egzistuojančios korupcijos rizikos ir jos veiksniai gali būti aktualūs tiek VVĮ, tiek SVĮ, nepriklausomai, kuri įmonių grupė buvo konkretaus tyrimo objektas. Šioje rekomendacijų dalyje VVĮ ir SVĮ vadovai, kolegialių valdymo organų nariai, už korupcijos prevenciją, atitiktį įmonėse atsakingi asmenys bus supažindinti su pagrindiniais egzistuojančiais korupcijos rizikos veiksniais VVĮ ir SVĮ veiklos srityse bei galės įsivertinti savo atstovaujamų organizacijų atsparumą korupcijai – ar tyrimuose minimos rizikos yra suvaldytos.

10.1. SOCIOLOGINIS LIETUVOS VVĮ IR SVĮ KORUMPUOTUMO VERTINIMAS

Vienas iš būdų patikrinti, kiek organizacijos atsparios korupcijai – organizuoti įvairių visuomenės grupių sociologinius tyrimus. 2021 m. STT užsakymu buvo atliktas tyrimas „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2021“⁸, kuriame 71% apklaustųjų Lietuvos gyventojų nurodė, kad VVĮ yra labai arba iš dalies korumpuotos (2020 m. šių dalių sudarė 74%); taip pat 75% apklaustųjų Lietuvos gyventojų nurodė, kad SVĮ yra labai arba iš dalies korumpuotos⁹. VVĮ kaip labai korumpuotas įvardijo 21% apklaustųjų gyventojų (2020 m. taip pat 21%), 21% – verslo įmonių atstovų (2020 m. – 16%) ir 19% – valstybės tarnautojų (2020 m. – 14%). SVĮ kaip labai korumpuotas įvardijo 25% apklaustųjų gyventojų, 23% verslo įmonių atstovų ir 30% valstybės tarnautojų.

Minėto tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tiek VVĮ, tiek SVĮ Lietuvoje įvairių visuomenės

grupių vertintinos kaip korumpuotos. Vis dėlto, reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvos visuomenė daugumą valstybinių institucijų, susijusių su įstatymų leidžiamąja ir vykdomąja valdžia, įskaitant ir VVĮ ir SVĮ, nepasitiki, vertina kaip korumpuotas. Nors visuomenės vertinimas nebūtinai sutampa su realia situacija tam tikroje VVĮ ar SVĮ, išreikštas nepasitikėjimas parodo ir aiškius visuomenės lūkesčius dėl didesnio priimamų sprendimų, veiklos skaidrumo, atvirumo, didesnio dėmesio korupcijos prevencijos politikai.

10.2. KORUPCIJOS RIZIKOS EBPO ŠALIŲ NARIŲ VALDOMOSE ĮMONĖSE

2018 m. EBPO atliko tyrimą¹⁰, kurio metu pusė iš apklaustųjų 347 VVĮ valdybų narių, vadovų¹¹ nurodė, kad per pastaruosius 3 metus jų įmonė susidūrė su korupcinėmis veikomis. VVĮ atstovų nuomone, dėl korupcijos ar su ja susijusių veikų įmonės prarado vidutiniškai 3% metinio pelno dalies.

Pagal VVĮ atstovų patirtį labiausiai korupcijos pažeidžiamos įmonės – veikiančios energetikos ir logistikos srityse, o labiausiai tikėtinos korupcijos pasireiškimo formos bei korupcijai neatsparios sritys VVĮ yra šios: favoritizmas (nepotizmas, kronizmas, patronažas), interesų konfliktai bei neskaidrūs viešieji pirkimai. EBPO tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokios egzistuoja korupcijos rizikos vienoje iš rizikingiausių VVĮ veiklos sričių – viešųjų pirkimų organizavime¹². Apklausti VVĮ atstovai išskyrė šias **rizikas, susijusias su viešųjų pirkimų organizavimo procesu**:

- konkurenciją mažinantis ir nesąžiningas viešojo pirkimo dalyvių elgesys;
- viešojo pirkimo techninė specifikacija

⁸ <https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgysba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>.

⁹ 2021 m. gyventojai buvo kviečiami pirmą kartą pareikšti nuomonę apie savivaldybės valdomas įmones, todėl nėra galimybės nustatyti vertinimo tendencijų.

¹⁰ <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264303058-en.pdf?expires=1620804918&id=id&accname=guest&checksum=F2EF5B-9076CF0A44D6087F893FE5C8E2>.

¹¹ kurie atstovavo 213 EBPO šalių narių VVĮ.

¹² 40% apklaustųjų VVĮ atstovų nurodė, kad jų įmonėje korupcijos pasireiškimo tikimybė viešųjų pirkimų srityje yra vidutinė arba didelė.

pritaikyta vienam iš dalyvių;

- favoritizmas;
- viešųjų pirkimų dalyviai dėl siūlomų kainų susitaria iki konkursui prasidedant;
- kyšių siūlymas tiems, kurie dalyvauja pirkimo procese;
- dėkingumo mokesčiai;
- rizikos, susijusios su pinigų plovimu.

EBPO atlikto tyrimo metu net pusė VVJ atstovų pažymėjo, kad jų įmonėse nerengiami korupcijos prevencijos, atitikties mokymai visiems darbuotojams.

Taigi, remiantis EBPO atlikto tyrimo rezultatais, galima daryti išvadą, kad net apie pusė VVJ yra neatsparios korupcijai – susiduria su korupcinėmis veikomis, įmonėse egzistuoja korupcijos rizikos, susijusios su favoritizmu, interesų konfliktais, neskaidriais viešaisiais pirkimais. Įmonių darbuotojų antikorpacinis švietimas taip pat vykdomas nepakankama apimtimi. Tai atskleidžia poreikį stiprinti antikorpacinę aplinką.

Remiantis 2020–2021 m. gerosios valdysenos indekso rezultatais¹³, Valstybės valdomų įmonių skaidrumas įvertintas vidutiniškai (B+ įvertinimas).¹⁴ VVJ portfelio mastu per pastaruosius metus reikšmingiausi pokyčiai matomi atskaitomybės srityje. Ženkliau gerėja tiek metinių pranešimų kokybė, tiek duomenų atskleidimas VVJ interneto svetainėse. Taip pat matoma, kad VVJ skiria vis daugiau dėmesio darnaus vystymosi (socialinės atsakomybės) srityje. Didėja įmonių skaičius, kurios aktualizuoja tvaraus verslo vystymo praktikų poreikį, sistemingai diegia atitinkamas priemones bei stiprina atskaitomybę. Per paskutinius metus tokios praktikos pastebimos ne tik didžiausiose įmonėse, kurios turi didesnius išteklius valdysenos gerinimui, bet ir mažesnėse VVJ.

Korupcijos prevencijos srityje vis daugiau įmonių įsidedia pagrindines korupcijos prevencijos priemones. Dalis įmonių jau yra įsidedusios ar siekia įsidedti antikorpacinę vadybos sistemą ISO 37001 bei galėtų būti laikomos geraisiais pavyzdžiais, įskaitant ir privataus sektoriaus dalyvius. Didžiosiose VVJ jau įprasta praktika tapo įmonės struktūroje

SKAIDRUMAS	B+	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Metiniai pranešimai / Metinės veiklos ataskaitos	A-	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Darnumas	C+	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Korupcijos prevencija	A-	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Apskaita	A-	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Sklaida	A-	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D
Specialieji įpareigojimai	A-	A+	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D

10.3. VVJ VALDYSENOS TRŪKUMAI SKAIDRUMO SRITYJE

VKC kasmet sudaro ir skelbia VVJ gerosios valdysenos indeksą, kuriame reitinguoja įmones atsižvelgdamas į tris pagrindines valdysenos sritis (kurios ir sudaro indeksą): skaidrumą, kolegialius organus bei strateginį planavimą ir įgyvendinimą. Įmonių skaidrumo sritis susideda iš šešių vertinamų kriterijų: metinių pranešimų ir (ar) veiklos ataskaitų, darnumo, korupcijos prevencijos, apskaitos, sklaidos ir specialiųjų įpareigojimų.

turėti kompetentingą už korupcijos prevenciją atsakingą asmenį ar netgi padalinį. Tai rodo, kad dauguma VVJ geba ir turi reikalingas žinias siekiant stiprinti atsparumą korupcijai. Visgi bendras visų VVJ vertinimas yra tik nuosaikiai teigiamas (A- įvertinimas). Pastebima, kad neretai taikomos priemonės funkcionuoja tik formaliai (tiek kiek reikalauja teisės aktai) arba yra diegiamos nesistemiškai bei neišnaudojamos galimos sinergijos. **2020-2021 m. gerosios valdysenos indekso rezultatai parodė, kad:**

- 85% VVJ turi parengtas korupcijos prevencijos politikas, tačiau

¹³ <https://governance.lt/valdysenos-indeksas/#indekso-rezultatai>.

¹⁴ Vertinimo skalėje D, C-, C, C+, B- reiškia neigiamą, B, B+ vidutinį, o A-, A, A+ teigiamą įvertinimą.

dažniausiai darbuotojus supažindina tik pasirašytinai, o platesnės apimties mokymus organizuoja tik kiek daugiau nei pusė VVJ;

- didžioji dauguma VVJ kasmet atlieka su korupcija susijusių rizikų vertinimą, tačiau tik apie 1/3 visų VVJ rengia korupcijos pasireiškimo rizikos žemėlapius bei tik apie pusė VVJ turi numatytas korupcijos rizikos valdymo priemones arba korupcinių rizikų valdymo planus;
- tik 1 iš 3 VVJ per paskutinius tris metus buvo atliktas korupcijos prevencijos priemonių (ar bent vienos iš priemonių) įgyvendinimo auditas, kurį atliktų ne už korupcijos prevenciją atsakingas asmuo, o vidaus auditas ar nepriklausomas išorinis vertintojas.

Gerosios valdysenos indekso rezultatai atskleidžia, kad su skaidrumu susiję trūkumai dažniau fiksuojami mažesnėse VVJ, kurių esami ištekliai ir galimybės pritraukti ar išsiugdyti reikiamas kompetencijas yra ribotos. Vis dėlto, tai kartu atskleidžia ir nepakankamą bendradarbiavimą bei integraciją su valstybei atstovaujančiomis institucijomis, kurios mažesnių įmonių atvejų gali veikti kaip lokalūs kompetencijų centrai, padedantys įmonėms diegti atitinkamas atsparumo korupcijai praktikas.

10.4. STT NUSTATYTI KORUPCIJOS RIZIKOS VEIKSNIAI IR NEPOTIZMO RIZIKOS VVJ IR SVJ

STT 2014–2022 m. I ketvirtyje atliko korupcijos rizikos analizes šiose įmonių veiklos srityse: SVJ – vykdomų pirkimų ir įmonių valdymo, VVJ – pirkimų organizavimo ir kontrolės bei disponavimo turtu. Toliau pateikiama informacija apie analizių metu nustatytus korupcijos rizikos veiksnius. Pažymėtina, kad nustatyti korupcijos rizikos veiksniai nebūtinai yra aktualūs visoms VVJ ar SVJ, tačiau pateikiama informacija gali padėti patikrinti įmonės viduje, ar tikrai šios korupcijos rizikos neegzistuoja, yra suvaldytos.

Nustatyti korupcijos rizikos veiksniai SVJ vykdomų viešųjų pirkimų srityje:

- nepakankamai reglamentuotos

viešųjų pirkimų inicijavimo ir planavimo procedūros;

- pirkimo metu nesistengiama užtikrinti pakankamos tiekėjų konkurencijos;
- ne visais atvejais buvo pasirinktas objektyvus viešųjų pirkimų būdas ir užtikrintas skaidrus viešojo pirkimo konkursas ar prekės ir paslaugos įsigijamos neatlikus nustatytų pirkimo procedūrų, nustatyti kiti viešųjų pirkimų vykdymo pažeidimai;
- nepakankama pirkimų ir sudarytų sutarčių kontrolė;
- neužtikrinamas efektyvus interesų konfliktų valdymas ir prevencija;
- neviešinamos pirkimo sutartys;
- neužtikrinamas nešališkas pretenzijų nagrinėjimas.

Nustatyti korupcijos rizikos veiksniai SVJ valdymo srityje:

- neatskirtos įmonių priežiūros ir koordinavimo funkcijos;
- neužtikrinta skaidri vadovų, valdybos narių skyrimo tvarka;
- neužtikrinta skaidri vadovų pavaduojančio asmens skyrimo tvarka;
- atrankos į pareigas neviešinamos;
- nesikreipimas į STT dėl informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas savivaldybės įstaigoje ar įmonėje, pateikimo;
- nepakankama interesų konfliktų kontrolė: nepateikiamos privačių interesų deklaracijos įstatymo nustatyta tvarka ir terminais; pareigos nusišalinti kilus interesų konfliktui nevykdymas ir (ar) nereglamentavimas.

Nustatyti korupcijos rizikos veiksniai VVJ viešųjų pirkimų organizavimo ir kontrolės srityje:

- neišnaudojamos centralizuotų pirkimų galimybės;
- atliekant viešuosius pirkimus ne visais atvejais užtikrinama, kad būtų atskirtas viešųjų pirkimų inicijavimo ir

priežiūros, organizavimo ir atlikimo, pasiūlymų vertinimo ir vykdymo kontrolės funkcijų vykdymas;

- ne visais atvejais pakankamai derinami pirkimuose dalyvaujančių asmenų viešieji ir privatūs interesai;
- ne visos sudarytos pirkimų sutartys skelbiamos Centrinėje viešųjų pirkimų informacinėje sistemoje;
- nepakankamas vykdomų viešųjų pirkimų kontrolės mechanizmas;
- neužtikrinama inovatyvių viešųjų pirkimų vykdymo centralizuota priežiūra ir kontrolė.

Nustatyti korupcijos rizikos veiksniai VVJ turto disponavimo srityje:

- nebuvo nustatytos nekilnojamojo turto nuomos procedūros ir neužtikrinamas rekomendacinių valstybės valdomų įmonių nekilnojamojo turto valdymo gairių laikymasis;
- neviešinama informacija apie nekilnojamojo turto nuomos sandorius;
- nėra aišku, kaip nustatoma pradinė parduodamo turto kaina;
- nekilnojamojo turto pardavimas tiesioginių derybų būdu ne visada užtikrina skaidrumą;
- nenustatyta, kaip užtikrinama, kad nekilnojamojo turto nuomos ar pardavimo sandoriai nėra sudaromi su bendrovės darbuotojais, įmonės priežiūros ir valdymo organų nariais ar su jais susijusiais asmenimis;
- kai kurių bendrovių taikoma kilnojamojo turto pardavimo praktika ne visuomet skaidri, o kai kuriais atvejais tokie procesai bendrovėse neregamentuoti.

Nustatytos nepotizmo rizikos VVJ ir SVJ:

STT 2018 m. atliko nepotizmo rizikos intensyvumo tyrimą SVJ, o 2019 m. – VVJ (ir jų dukterinėse bendrovėse). Tyrimų metu paaiškėjo, kad 19% (daugiau kaip 4 tūkst.) SVJ ir 20% (daugiau kaip 6,2 tūkst.) VVJ darbuotojų susiję giminytės, santuokos arba svainystės ryšiais. Kai kuriose VVJ ir SVJ, giminytės ryšiais susijusių asmenų dalis viršija ir 40%. Taip pat nustatyta, kad 6% SVJ darbuotojų turi giminaičių, dirbančių

kontroliuojančios savivaldybės administracijoje.

10.5. KORUPCIJOS PREVENCIJOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO STEBĖSENA SVJ

2020 m. STT atliko vieno Lietuvos regiono SVJ vyraujančių antikorupcinės aplinkos kūrimo problemų analizę. Analizės metu buvo vertinama, kaip vienam regionui priklausančios SVJ įgyvendina korupcijos prevencijos priemonės. Tikėtina, kad panaši problematika gali būti aktuali ir kitų Lietuvos regionų SVJ bei VVJ. Analizės metu nustatytos šios antikorupcinės aplinkos kūrimo problemos, trūkumai:

- SVJ dažnai nėra sudariusios pareigybių sąrašo, dėl kurių privaloma kreiptis į STT pagal KPĮ 17 str.;
- nevykdoma viešųjų ir privačių interesų derinimo stebėseną ir kontrolę, neregamentuota nusišalinimo tvarka;
- nevykdomas darbuotojų antikorupcinis švietimas;
- nėra paskirto asmens, atsakingo už pranešimų kanalus, nėra patvirtintos gautų pranešimų tyrimo tvarkos;
- neturi patvirtintos dovanų politikos, etikos kodekso;
- neatliekamas korupcijos rizikų vertinimas, korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas.

ANTIKORUPCINĖS APLINKOS VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ VALDOMOSE ĮMONĖSE ANALIZĖS APIBENDRINIMAS

Apibendrinus anksčiau apžvelgtų tyrimų, analizių rezultatus galima teigti, kad VVJ ir SVJ vis dar egzistuoja su korupcijai atsparios aplinkos kūrimu susiję trūkumai. Lietuvos visuomenė, kaip atskleidžia Lietuvos korupcijos žemėlapių tyrimo rezultatai, VVJ ir SVJ vertina kaip korupcijai neatsparias. Pažymėtina, kad antikorupcinės aplinkos situacija VVJ ir SVJ skiriasi. VVJ įgyvendina vis daugiau korupcijos prevencijos priemonių, yra įpareigosios daugiau dėmesio skirti veiklos skaidrumui, kai tuo tarpu kai kurios SVJ vis dar nėra įgyvendinusios privalomų KPĮ, kituose teisės aktuose numatytų korupcijos prevencijos priemonių.

Nors tarptautinių organizacijų leidiniuose nėra atskirų rekomendacijų, skirtų išskirtinai SVĮ ir jos skiriamos paprastai VVĮ, visgi SVĮ (kai kurios turimu kapitalu, darbuotojų skaičiumi didesnės ir už VVĮ) turėtų siekti vienodų antikorpucinių standartų. Toliau pateikiami apibendrinti korpucijai atsparios aplinkos VVĮ ir SVĮ kūrimo principai:

Gerosios valdysenos principų užtikrinimas. Įmonėse reikia nuolat siekti įgyvendinti pasaulyje žinomas gerosios valdysenos praktikas. Būtina užtikrinti nešališką ir skaidrią įmonių valdybos narių atranką. Atrinktoje valdyboje turėtų egzistuoti įgūdžių, patirties, žinių įvairovė ir valdybos narių nepriklausomumas. Svarbu nustatyti aiškias valdybos ir direktoriaus atsakomybių ribas.

Veikimas pagal aukščiausius etikos ir antikorpucinius standartus. VVĮ ir SVĮ turėtų būti pavyzdys kitoms įmonėms bei visuomenei, kaip kovoti su korpucija. Įmonėse turėtų būti įtvirtinta etiško elgesio kultūra ir darba su įmonės vertybėmis. Tam turi būti skiriamas dėmesys, kurie turėtų rodyti etiško elgesio pavyzdį, skatinti darbuotojus elgtis taip pat. Įmonės turėtų vertinti ir įvairiais būdais skatinti darbuotojų etišką elgesį. VVĮ ir SVĮ taip pat turėtų puoselėti sąžiningumo, skaidrumo kultūrą visuomenėje.

Vidaus audito stiprinimas. Vidaus auditas yra itin svarbus korpucinių veikų, įvairių teisinių neatitikimų identifikavimui įmonių viduje. Remiantis EBPO duomenimis, įmonės, pranešančios apie savo veikloje nustatytus korpucijos atvejus, dažniausiai šias veikas identifikuoja po atlikto savo veiklos audito. Auditorių pareigas einantys asmenys apie nustatytas įtartinas situacijas turėtų būti skatinami pranešti įmonės vadovybei, priežiūros organams ir (ar) svarstyti pranešimo galimybę atitinkamoms teisėsaugos institucijoms. Taip pat svarbus auditas, siekiant įvertinti, ar organizacijoje tinkamai įgyvendinama korpucijos prevencijos politika, kokie pagrindiniai su jos įgyvendinimu susiję trūkumai.

Veiksminga antikorpucinė politika. Įmonėms itin svarbu turėti patvirtintą antikorpucinę politiką, kuri būtų sukurta atsižvelgiant į nustatytas korpucijos rizikas,

jų pasireiškimo tikimybę bei galimą poveikį. Patvirtintame dokumente turėtų būti nurodytos tiek korpucijos rizikos ir veiksniai, tiek priemonės ir terminai juos pašalinti, atsakingi asmenys. Parengus antikorpucinę politiką, kartu reikėtų numatyti ir efektyvią su jos viešinimu susijusią komunikacijos strategiją įmonės viduje ir išorėje bei surengti bendruosius ir pritaikytuosius mokymus darbuotojams. Veiksmingam politikos veikimui itin svarbus yra jos integravimas į organizacijos veikimą, atsakomybių priskyrimas už jos įgyvendinimą, taip pat drausminių nuobaudų numatymas, pažeidus antikorpucinius principus. Valdyba turėtų paskirti įmonės vadovą atsakingu, kad būtų įgyvendinta antikorpucinė politika. Įmonėje paskirtam asmeniui, įgyvendinančiam antikorpucinę politiką, turėtų būti suteiktas pakankamas nepriklausomumas, ištekliai ir valdžia bei galimybė pristatyti antikorpucinės politikos įgyvendinimo rezultatus tiesiogiai valdybos nariams. Patvirtinta antikorpucinė politika turi būti atidžiai prižiūrima, užtikrinant jos nuolatinį įgyvendinimą, stebėseną ir tobulinimą.

Vidinių korpucijos rizikų valdymas. VVĮ ir SVĮ turėtų įdiegti antikorpucinius kontrolės mechanizmus kovai su korpucijos rizikomis, susijusiomis su jautriomis įmonėmis funkcijomis ir sandoriais. Siekiant sėkmingai valdyti korpucijos rizikas, svarbu korpucijos rizikas nurodyti kaip vieną iš įmonės rizikų valdymo sistemos objektų. VVĮ ir SVĮ turi aiškiai ir viešai deklaruoti, kad netoleruoja jokių kyšininkavimo formų – aktyvių, pasyvių, tiesioginių ar per trečiuosius asmenis, taip pat aktyviai kovoja su galimais prekybos poveikiu atvejais įvairiose įmonių veiklos srityse. Įmonės turėtų užtikrinti, kad jos veikla būtų apsaugota ir nuo kitų korpucijos formų: favoritizmo, klientelizmo ir patronažo. Tuo tikslu organizacijose turi būti patvirtinta ir efektyviai veikianti interesų konfliktų valdymo sistema. Korpucijos rizikos analizės įmonių viduje atlieka svarbią korpucinių veikų prevencijos funkciją. EBPO duomenimis, tos įmonės, kurios atlieka korpucijos rizikos analizės kiekvienais metais, rečiau susiduria su korpucija, nei tos įmonės, kurios minėtas analizės atlieka kas 2–3 metai ar visai neatlieka. Įmonės turėtų viešai skelbti korpucijos rizikų vertinimo metodologiją, identifikuotus pagrindinius korpucijos rizikos veiksnius ir numatytas priemones juos pašalinti.

Skaidrumo stiprinimas. Siekdamas didesnio skaidrumo, VVĮ ir SVĮ turi siekti atverti kuo daugiau duomenų atviru formatu visuomenei: viešinti antikorpucines politikas, korupcijos prevencijos veiksmų planus ir jų įgyvendinimo eigą, taikyti organizacinį skaidrumą, viešinant kontroliuojančius ir kontroliuojamus juridinius asmenis, partnerius, komunikuoti su suinteresuotomis šalimis dėl antikorpucinės politikos įgyvendinimo. VVĮ ir SVĮ turėtų atskleisti kuo daugiau informacijos apie veiklos rezultatus: rengti ir viešinti finansines, veiklos ataskaitas, veiklą apibendrinančius pranešimus. Įmonės turėtų viešinti visą su pirkimais susijusią informaciją (išskyrus informaciją, susijusią su nacionaliniu saugumu, autorinėmis teisėmis ar kita konfidencialia informacija). VVĮ ir SVĮ turėtų siekti skaidraus bendradarbiavimo su kontroliuojančiomis institucijomis. Turto perdavimas tretiesiems asmenims turėtų vykti per skaidrias perdavimo procedūras ir atitikti rinkos kainas. VVĮ ir SVĮ turėtų įgyvendinti tvarkas ir procedūras, kurios užtikrintų, kad visos dovanos, patirtas svetingumas ir išlaidos yra pagrįstos. Įmonės turėtų uždrausti dovanų, kitos naudos gavimą ir teikimą, jei tai gali būti suvokiama, kaip bandymas daryti įtaką įmonės veiklai. Įmonės turėtų užtikrinti, kad labdara ir parama nėra naudojama kyšininkavimui ar kitoms korupcijos formoms. Siekiant užkirsti kelia korupciją šioje srityje, būtina patvirtinti ir pavišinti aiškius paramos teikimo, labdaros skyrimo kriterijus, įmonės prioritetus, strategiją. Bent kartą per metus įmonės priežiūros organai turėtų peržiūrėti įmonės ataskaitą apie visus įmonės suteiktos paramos, labdaros skyrimo atvejus. VVĮ ir SVĮ turi tinkamai dokumentuoti visus finansinius, turto naudojimo įrašus. Šie įrašai turi būti naudojami vidaus inspektavimui, vidaus ar išoriniam auditui, kompetentingoms kontroliuojančioms institucijoms. Įmonės neturėtų toleruoti nedokumentuotų finansinių operacijų egzistavimo.

Pranešimų ir konsultacijų kanalų naudojimas. Pranešimų kanalai – itin svarbūs informacijos šaltiniai, per kuriuos įmonę gali pasiekti informacija apie korupcines veikas ar korupcijos rizikos faktorius. Įmonių darbuotojams sudarytos galimybės pasikonsultuoti dėl įvairių situacijų atitikties įmonės etikos, skaidrumo principams – labai svarbi korupcijos prevencijos priemonė. VVĮ ir SVĮ turi stengtis puoselėti konsultacijų ir pranešimų kanalus per organizacinę atvirumo ir pasitikėjimo kultūrą. Todėl itin svarbu sukurti visiems prieinamą ir saugų konsultavimo kanalą, „karštąją“ liniją, pritaikyti tvarkas ir procedūras tinkamam

pranešimų kanalo veikimui. Įmonėse turi būti įtvirtinta nuostata, kad darbuotojas nepatirs jokios žalos, jeigu atsisakys mokėti ar priimti kyšį, nors tai ir turės neigiamos įtakos įmonių veiklos rezultatams.

Išorinių korupcijos rizikų valdymas.

Įmonėms svarbu valdyti ne tik viduje esančias korupcijos rizikas, bet ir valdyti santykius su trečiosiomis šalimis taip, kad būtų užtikrinamas įmonių antikorpucinių standartų laikymasis. VVĮ ir SVĮ rekomenduojama sukurti registrą, kuriame būtų visi tretieji asmenys, su kuriais yra pasirašytos sutartys, bendradarbiaujama. Prieš pasirašant sutartis, pradedant bendradarbiauti, investuoti į trečiąsias šalis, VVĮ ar SVĮ turėtų atlikti šių subjektų patikrą, kiek jie laikosi antikorpucinių standartų, kokios gali kilti korupcijos rizikos. VVĮ ar SVĮ turėtų pateikti informaciją trečiosioms šalims apie įmonėje taikomus antikorpucinius standartus. VVĮ ir SVĮ turi imtis iniciatyvos, diegiant antikorpucinius principus įmonėms, kurių atžvilgiu turi reikšmingą juridinę, materialinę įtaką. Įmonės turėtų reikšmingą dėmesį skirti skaidriam bendradarbiavimui per tarpininkus, agentus, kurie gali užsiimti neteisėta prekyba poveikiu.

Nepriklausomumo nuo politinių jėgų užtikrinimas. Siekiant veiklos efektyvumo ir visuomenės interesų tinkamo atstovavimo, įmonėse veikianti korupcijos rizikų valdymo sistema turėtų būti nukreipta ir į galimą politinių organizacijų siekį politizuoti įmonių valdymą (pvz., įdarbinant, valdybos nariais paskiriant politikus ar šiems lojalius asmenis). Taip pat įmonės turėtų įvertinti ir valdyti rizikas, kai pirkimo konkursuose dalyvauja su politikais, valstybės tarnautojais susiję ar minėtų asmenų proteguojami juridiniai asmenys. Įvairios įmonių turto operacijos (pardavimo, nuomos, panaudos), paramos juridiniams asmenims skyrimas taip pat turėtų būti apsaugoti nuo galimo politinių organizacijų poveikio.

Tinkamas korupcinių atvejų ištjrimas, sankcionavimas ir bendradarbiavimas su teisėsaugos institucijomis. VVĮ ir SVĮ taikomi aukšti atitikties, korupcijos prevencijos standartai turėtų padidinti dalyvavimo korupcinėse veikose kainą, sumažinti galimybes vykdyti neteisėtas veikas. Aiški korupcinių atvejų tyrimo tvarka ir realios sankcijos, atgraso veikti korumpuotai įmonės viduje ir sumažina galimybes išvengti atsakomybės. VVĮ ir SVĮ turi turėti patvirtintą veiksmų planą, ką daryti sulaukus įtarimų korupcija arba korupcinėms veikoms jau įvykus, į kurį būtų įtrauktas ir bendradarbiavimas su tiriančiosiomis teisėsaugos institucijomis.

VVĮ ir SVĮ rekomenduojama pasitvirtinti visiems įmonės darbuotojams, tiekėjams, rangovams ir klientams taikytiną antikorupcinę politiką, siekiant nustatyti ir šalinti korupcijos prielaidas šiose įmonėse, užtikrinti skaidrią ir efektyvią įmonių veiklą ir sukurti veiksmingą korupcijos prevencijos sistemą. Šioje politikoje turėtų būti paaiškintos pagrindinės su korupcija ir jos formomis bei prevencija susijusios sąvokos, numatytos pagrindinės kovos su korupcija sritys, taikytinos prevencinės priemonės ir paskirti už korupcinių rizikų valdymą atsakingi asmenys¹⁸. Šioje Vadovo dalyje toliau bus apžvelgiamos pagrindinės VVĮ ir SVĮ antikorupcinės politikos priemonės ir kiti svarbūs aspektai, siekiant įmonėse sukurti korupcijai atsparią aplinką.

12.1. UŽ KORUPCIJOS PREVENCIJĄ ATSAKINGAS PAREIGŪNAS

Sėkminga korupcijos prevencija įmonėje neįsivaizduojama be būtinųjų žmogiškųjų išteklių šiai įmonės veiklai užtikrinti. Pagal KPl, VVĮ ir SVĮ privaloma steigti/paskirti už korupcijos prevenciją atsakingą subjektą, jeigu yra šios dvi sąlygos: (a) VVĮ ir SVĮ dirba 200 ar daugiau asmenų ir (b) VVĮ ir SVĮ kontroliuojančiame juridiniame asmenyje (pvz., ministerijoje, savivaldybės administracijoje) nėra įsteigto ar skirto subjekto, atsakingo už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą VVĮ ir SVĮ. Už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingas asmuo turi būti tiesiogiai pavaldus ir atskaitingas tik VVĮ ar SVĮ vadovui.¹⁹ Asmens, kuris VVĮ ir SVĮ yra atsakingas už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą, kontaktai turi būti skelbiami viešai įmonės

interneto svetainėje. VVĮ ir SVĮ neturinčių paskirto tokio atsakingo subjekto, korupcijos prevencijos politika turi būti formuojama kontroliuojančio asmens, turinčio už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingą pareigūną.

12.2. KORUPCIJOS PASIREIŠKIMO TIKIMYBĖS NUSTATYMAS

Korupcijos pasireiškimo tikimybė yra prielaida, kad VVĮ ar SVĮ įgyvendinant jai nustatytus uždavinius gali kilti pavojus pasireikšti korupcijai padarant korupcinio pobūdžio nusikalstamas ir kitas su korupcija susijusias veikas. Pagal KPl, VVĮ ir SVĮ, valdydamos korupcijos rizikas savo įmonėse, savo nuožiūra gali atlikti korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymą konkrečioje savo veiklos srityje.²⁰ Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas gali būti atliekamas tiek VVĮ, SVĮ iniciatyva, tiek savarankiškos įstaigos ar kito viešojo sektoriaus subjekto, kuriam viešojo sektoriaus subjektas yra pavaldus ir (ar) kurios valdymo sričiai jis yra priskirtas (šiuo atveju – savivaldybės, ministerijos ar patronuojančios VVĮ), siūlymu.²¹

Įmonės veiklos sričių, kuriose egzistuoja didelė korupcijos pasireiškimo tikimybė, nustatymas neturi tapti savitiksliu procesu. Įmonės veikloje tai turi tapti veiksminga priemone mažinti korupcijos rizikas. Todėl, nustačius veiklos sritis, kuriose egzistuoja korupcijos pasireiškimo tikimybė, ir identifikavus korupcijos rizikos veiksnius, būtina numatyti ir vykdyti korupcijos rizikas mažinančias priemones, kurios užkardytų galimas korupcijos apraiškas. Bendrosios korupcijos prevencijos priemonės yra nustatytos KPl. Kadangi šios priemonės sietinos su visa

¹⁸ Kovos su korupcija politikos pavyzdžiai:

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2017/07/nr.-227-antikorupcijos-programa-2017-06-30.pdf>;

<https://www.ignitisgrupe.lt/sites/default/files/inline-files/LT%20Antikorupcin%C4%97%20politika.pdf>

<https://www.epsog.lt/lt/tikslai-ir-ataskaitomybe/skaidrumas-1>.

¹⁹ Už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingų subjektų pavyzdinių nuostatų ir pareigybės aprašymas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/49c37321696211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=b77e4622-4bd7-4e7a-89b1-107898b3b841>.

²⁰ Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymo pavyzdžiai:

https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/apie/prevencija/KPTA_2019_santrauka_5.pdf;

<https://registra.lt/lt/imone/korupcijos-prevencija/korupcijos-pasireiskimo-tikimybe-1>.

²¹ KPT nustatymo metodinės rekomendacijos, pavyzdžiai:

<https://www.stt.lt/korupcijos-prevencija/korupcijos-pasireiskimo-tikimybes-nustatymas/7479>.

bendra įmonės antikorupcinė aplinka, manytina, kad, nustačius naujus korupcijos rizikos veiksnius, jos gali būti nepakankamos korupcijos rizikai valdyti. Siekiant mažinti korupcijos riziką įmonės veiklos srityse, kuriose egzistuoja didelė korupcijos pasireiškimo tikimybė, būtina imtis priemonių, kurios būtų nukreiptos į identifikuotus konkrečius korupcijos rizikos veiksnius. Siekiant susisteminti įmonės korupcijos prevencijos veiklą, galima tokias priemones įtraukti į VVĮ ir SVĮ korupcijos prevencijos veiksmų planus. Tokiu būdu būtų aiškiai nustatyta, kokiam korupcijos rizikos veiksniui skirta konkreči priemonė, kas atsakingas už konkrečios priemonės vykdymą, priemonės įvykdymo terminai ir rezultato, kurio laukiama įvykdžius priemonę, vertinimo kriterijai.

Konkrečių priemonių, skirtų šalinti korupcijos rizikos veiksnius įmonės veiklos srityse, pavyzdžiai galėtų būti šie: teisinio reglamentavimo spragų taisymas, ydingų procedūrų aspektų vykdymo atsisakymas organizacinėmis ar teisinėmis priemonėmis, kontrolės stiprinimas tobulinant esamus ar įvedant naujus mechanizmus, „keturių akių“ principo diegimas, biurokratizmo mažinimas, pranešimo apie korupcijos apraiškas sistemos diegimas ar tobulinimas, reguliarius personalo mokymas antikorupcinėmis temomis ir pan.

12.3. INTERESŲ KONFLIKTŲ VALDYMAS

Vienas iš dažniausiai VVĮ ir SVĮ veikloje pasitaikančių korupcijos rizikos veiksnių – interesų konfliktai. Įmonėse itin svarbu užtikrinti efektyvių interesų konfliktų valdymo sistemą²², kad darbuotojai galėtų laisvai atlikti savo funkcijas, nebijodami, kad jų priimami sprendimai galėtų padaryti žalos tiek sau patiems, tiek įmonei. Darbdavys, valdydamas interesų konfliktų rizikas, būtų užtikrintas, kad pavaldiniai atlieka savo darbą geriausiai pagal turimą kompetenciją, taip pat mažėja tikimybė patirti žalą įmonės reputacijai, finansams, kompetencijai, mikroklimatui.

Pagrindiniai interesų konfliktų valdymo

principai yra šie: tinkamas privačių interesų deklaravimas; nusišalinimas nuo bet kokių tarnybinių pareigų, susijusių su privačiais interesais; rizikų valdymas dėl „besisukančių durų“ situacijų²³ ir bendradarbiavimas su valstybinėmis institucijomis²⁴. Toliau bus detalčiau aptariami šie principai.

12.3.1. TINKAMAS PRIVAČIŲ INTERESŲ DEKLARAVIMAS IR NUSIŠALINIMAS NUO TARNYBINIŲ PAREIGŲ, SUSIJUSIŲ SU PRIVAČIAIS INTERESAIS

Pagal 2020 m. liepos mėn. VPIDĮ redakciją²⁵, **privačius interesus turi deklaruoti šie VVĮ ir SVĮ darbuotojai ir kolegialių valdymo organų nariai:**

- VVĮ ir SVĮ struktūrinių padalinių vadovai ir jų pavaduotojai;
- viešųjų įstaigų, kurių bent vienas iš steigėjų, dalininkų yra valstybė ar savivaldybė (savivaldybės), ir jų struktūrinių padalinių vadovai ir jų pavaduotojai;
- akcinių bendrovių ir uždaryjų akcinių bendrovių vadovai ir vadovų pavaduotojai, taip pat šių bendrovių patronuojamųjų (dukterinių) akcinių bendrovių ar uždaryjų akcinių bendrovių vadovai ir vadovų pavaduotojai, taip pat šių bendrovių patronuojamųjų (dukterinių) akcinių bendrovių ar uždaryjų akcinių bendrovių vadovai ir vadovų pavaduotojai;
- VVĮ ir SVĮ valdybų nariai;
- akcinių bendrovių ir uždaryjų akcinių bendrovių patronuojamųjų (dukterinių) akcinių bendrovių ar uždaryjų akcinių bendrovių stebėtojų tarybų, valdybų nariai, struktūrinių padalinių vadovai ir jų pavaduotojai;

²² Interesų konfliktų prevencijos politikų pavyzdžiai:

<https://chc.lt/data/public/uploads/2020/01/viesuju-ir-privaciu-interesu-deklaravimo-ir-pirkimo-procedurose-dalyvaujanciu-darbuotoju-nusisalinimo-ar-nusalinimo-esant-interesu-konfliktui-tvarkos-aprasas-2020.pdf>;

https://www.epsog.lt/uploads/documents/files/Politikos/EPSO-G_Interes%C5%B3%20valdymo%20politika.pdf.

²³ Besisukančių durų (ang. – revolving doors) terminas, reiškia asmenų judėjimą iš privataus sektoriaus į viešąjį ir atvirkščiai, kai darbo patirtis dirbant viename sektoriuje yra panaudojama naudos siekimui perėjus dirbti į kitą sektorių.

²⁴ Identifikavus situaciją, kai nėra aišku, ar tai galima laikyti interesų konfliktu, dėl išaiškinimo rekomenduotina kreiptis į VTEK.

²⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41669/KTCyOzfMkg>.

- kiti asmenys, turintys viešojo administravimo įgaliojimus;
- perkančiosios organizacijos vadovai, pirkimų komisijų nariai, vadovo paskirti atlikti supaprastintus pirkimus asmenims, atliekamų pirkimų procedūrose dalyvaujantys ekspertai, viešojo pirkimo, pirkimo, atliekamo vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiojo subjekto, koncesijos iniciatoriai;
- institucijos ar įstaigos sprendimu sudarytų ar valstybės pareigūnų paskirtų nuolatinių komisijų ir tarybų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus ir priimančių privalomo pobūdžio sprendimus nepavaldiems asmenims, nariai;
- kiti darbuotojai, kurių pareigų sąrašą tvirtina įmonės vadovas, suderinęs su Vyriausiąja tarnybinės etikos komisija (toliau – VTEK). Į šį sąrašą gali būti įtraukiamos pareigos, kurioms priskirtos funkcijos yra susijusios su valstybės ar savivaldybių biudžetų ir valstybės pinigų fondų lėšų valdymu, valstybės ir savivaldybių turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo, administracinių sprendimų rengimu bei priėmimu ar viešųjų paslaugų teikimu.

Deklaruojantiems asmenims deklaracijose reikia nurodyti žemiau nurodytą informaciją.

Visada privaloma deklaruoti savo ir sutuoktinio, sugyventinio, partnerio:

- darbovietę(-es) ir pareigas;
- juridinius asmenis, kurių veiklai asmuo (arba jo artimieji) gali daryti lemiamą įtaką akcijų suteikiamais balsais ar turimomis teisėmis.

Deklaruoti, jeigu tai gali kelti interesų konfliktą:

1. savo arba artimųjų:
 - narystę ar (ir) einamas pareigas

juridiniuose asmenyse (išskyrus narystę politinėse partijose ir profesinėse sąjungose);

- dalyvavimą juridiniame asmenyje. Taip reikia pažymėti, jeigu artimas asmuo dalyvauja deklaruojančio asmens darbovietės ar jai pavaldaus juridinio asmens viešuosiuose pirkimuose arba projektuose, finansuojamuose ES, tarptautinių organizacijų ar užsienio valstybių, arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose;

2. savo ir sutuoktinio, sugyventinio, partnerio ryšius su juridiniais ir fiziniais asmenimis sudarius sandomį (per pastaruosius 12 mėn. iki deklaracijos pateikimo dienos), kurio vertė didesnė nei 3 000 Eur, įskaitant individualios veiklos sandomius;

3. savo, artimųjų arba kitų asmenų duomenis, dėl kurių gali kilti interesų konfliktas.

Pažymėtina, kad deklaravimo pažeidimu nėra laikoma, jeigu nedeklaruojami su artimais asmenimis susiję duomenys, kurie objektyviai negalėjo būti žinomi.

VVJ ir SVJ darbuotojai privačius interesus turi deklaruoti VTEK informacinėje sistemoje PINREG²⁶. Taip pat patartina periodiškai pasitikrinti, ar nėra teisinio reguliavimo, susijusio su viešųjų ir privačių interesų deklaravimu, pasikeitimų, kuriems asmenims ir kokia apimtimi privaloma deklaruoti privačius interesus.

Pažymėtina, kad VVJ ir SVJ darbuotojams vien tinkamai deklaruoti privačius interesus nepakanka, šie duomenys turi būti aktyviai naudojami, analizuojami įmonių viduje kaip pagrindinis informacijos šaltinis, padedantis identifikuoti darbuotojų interesų konfliktų rizikas.

Taip pat svarbu užtikrinti, kad būtų laikomasi nusišalinimo tvarkos, nurodytos VPIDJ 11 str. Deklaruojančiam asmeniui draudžiama dalyvauti rengiant, svarstant ar priimant sprendimus arba kitaip juos paveikti ar bandyti paveikti, arba atlikti kitas tarnybines pareigas, jeigu atliekamos tarnybinės pareigos yra

²⁶ <https://pinreg.vtek.lt/app/teikti-deklaracija>.

susijusios su jo privačiais interesais.

12.3.2. RIZIKŲ VALDYMAS DĖL „BESISUKANČIŲ DURŲ“ SITUACIJŲ

VVJ ir SVJ dėmesys dėl interesų konfliktų prevencijos turėtų būti nukreiptas ne tik į esamus darbuotojus, bet ir tuos, kurie yra priėmę sprendimą pereiti į kitą darbovietę arba šioms jau pradėjus dirbti kitame juridiniame asmenyje, jeigu naujosios darbovietės yra susijusios su VVJ ar SVJ vykdoma veikla. Pavyzdžiui, naujoji buvusio VVJ ar SVJ darbuotojo darbovietė dalyvauja VVJ ar SVJ vykdomuose viešuosiuose pirkimuose, su VVJ ar SVJ derina įvairius projektus, yra tikrinama VVJ ar SVJ dėl atitikties gamtosauginiams reikalavimams ir pan. Asmenų sprendimas pereiti dirbti iš VVJ ar SVJ į su šiomis įmonėmis, jų veikla susijusius privačius juridinius asmenis, sukuria „besisukančių durų“ situaciją, kai buvęs viešojo subjekto darbuotojas, pasinaudodamas įgytomis žiniomis, turėta prieiga prie VVJ ar SVJ informacijos, kuri neskelbtina viešai, ryšiais, kontaktais su kitais VVJ ar SVJ darbuotojais, siekia daryti įtaką savo naujos darbovietės naudai. Ši įtaka gali pasireikšti per bendravimą su buvusiais kolegomis darbiniais reikalais, teisėtą ar neteisėtą lobizmą, prekybą poveikiu, kyšininkavimą.

Siekiant valdyti šias „besisukančių durų“ situacijų sukeltas rizikas, VPIDJ 14, 15 ir 17 str. yra **numatyti įsidarbinimo ir atstovavimo apribojimai valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims**, įskaitant VVJ ir SVJ vadovus, jų pavaduotojus, struktūrinių padalinių vadovus, kitus asmenis, turinčius viešojo administravimo įgaliojimus²⁷. **Minėtas pareigas einantis asmuo:**

- priėmęs sprendimą pereiti į kitą darbovietę, turi nedelsdamas informuoti darbdavį, o pastarasis nustatęs, kad išeinantis asmuo yra artimais darbo ryšiais susijęs su būsimuoju darbdaviu, turi nedelsdamas imtis priemonių, kad būtų pašalinta interesų konflikto grėsmė;
- jeigu per pastaruosius vienerius darbo einant šias pareigas metus tiesiogiai rengė, svarstė ar priėmė

sprendimus, susijusius su juridinio asmens (nepaisant jo teisinės formos ir nuosavybės) veiklos priežiūra ar kontrole, arba sprendimus, kuriais šiam juridiniam asmeniui buvo skirta lėšų iš Lietuvos Respublikos valstybės ar savivaldybių biudžetų ir pinigų fondų, ar kitus su turtu susijusius sprendimus, baigęs eiti anksčiau nurodytas pareigas, vienerius metus negali eiti pareigų nurodytame juridiniame asmenyje;

- nustojęs dirbti valstybinėje tarnyboje, vienerius metus negali atstovauti fiziniams asmenims ar juridiniams asmenims toje institucijoje ar įstaigoje, kurioje jis pastaruosius vienerius metus dirbo, o jei įstaiga, kurioje jis pastaruosius metus dirbo, priklauso įstaigų sistemai – bet kurioje šios įstaigų sistemos įstaigoje. Taip pat, nustojęs dirbti valstybinėje tarnyboje, vienerius metus negali atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims institucijose ir įstaigose klausimais, kurie buvo priskirti jo tarnybinėms pareigoms.

VVJ ir SVJ, siekdamas valdyti rizikas, susijusias su išeinančiais ar išėjusiais darbuotojais, gali sudaryti sąrašą asmenų, kuriems pagal VPIDJ yra keliami anksčiau paminėti įsidarbinimo, atstovavimo apribojimai ir vykdyti stebėseną, ar minėti asmenys nevykdo įstatyme uždraustos veiklos. Taip pat VVJ ir SVJ galėtų numatyti tam tikras pareigas esamiems darbuotojams pranešti apie pastebėtus atvejus, kai buvę kolegos bando daryti poveikį priimamiems sprendimams. Nustačius galimus minėtų VPIDJ straipsnių pažeidimus – apie tai informuoti VTEK.

12.4. TEISĖS AKTŲ ANTIKORUPCINIS VERTINIMAS

Viena iš korupcijos prevencijos priemonių yra nukreipta į tai, kad teisinis reguliavimas būtų tikslus, aiškus, nedviprasmiškas ir be spragų. Būtent spragos teisiniame reguliavime gali sudaryti prielaidas atsirasti korupcijos

²⁷ Visas sąrašas pareigybių pateiktas VPIDJ 2 str. 5 d.

²⁸ Teisės aktų projektų antikorupcinio vertinimo taisyklės, nustatytos 2014 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime Nr. 243, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a98ef872b02311e3bf53dc70cf7669d9?jfwid=18117livvu>.

rizikai ar korupcijos rizikos veiksniams. Kokie gali būti teisės aktų trūkumai – pavyzdžiui, teisės aktas sudaro išskirtines, nevienodas sąlygas subjektams, kuriems taikomas teisės aktas, teisės akto projekte nenustatyta sprendimų priėmimo, įforminimo tvarka ir priimtų sprendimų viešinimas ir t.t.²⁸ Todėl teisės aktų antikorupcinis vertinimas – korupcijos prevencijos priemonė, galinti užkardyti spragas teisės aktuose ir taip sumažinti prielaidas korupcijai. Nors VVĮ ir SVĮ dažniausiai nerengia norminių teisės aktų, kurie vienaip ar kitaip reguliuotų visuomeninius santykius, savanorišką teisės aktų ar jų projektų antikorupcinį vertinimą įmonės galėtų taikyti vidiniams įmonės veiklą reguliuojantiems teisės aktams ar jų projektams, pavyzdžiui: viešųjų pirkimų inicijavimo, vykdymo, viešųjų pirkimų komisijos sudarymo, pretenzijų nagrinėjimo, nusišalinimo nuo sprendimų tvarkoms, procedūroms ar taisyklėms²⁹.

12.5. ELGESIO STANDARTŲ DIEGIMAS

VVĮ arba SVĮ vadovaujasi pasirinktinai savo arba savarankiškos įstaigos, kuriai viešojo sektoriaus subjektas yra tiesiogiai arba netiesiogiai pavaldus ir (ar) priskirtas pagal valdymo sritį, patvirtintais antikorupcinio elgesio standartais. Už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą VVĮ ar SVĮ atsakingas subjektas kontroliuoja, kaip minėtų įmonių darbuotojai laikosi antikorupcinio elgesio standartų, konsultuoja juos įstaigos veiklos srityje kylančiais antikorupcinio elgesio klausimais, prireikus pagal kompetenciją ir poreikį jų atžvilgiu taiko korupcijai atsparios aplinkos kūrimo priemones bei kitas teisės aktuose numatytas prevencines ir (ar) poveikio priemones. Elgesio standartai organizacijose dažniausiai aprašomi etikos ir elgesio kodeksuose³⁰.

Etikos kodeksas – dokumentas, skirtas apibrėžti principines organizacijos elgesio nuostatas, nustatantis etikos reikalavimus visiems su organizacija susijusiems asmenims (administracijai, darbuotojams, konsultantams, atstovams ir pan.). Etikos kodeksą patvirtina aukščiausias valdymo organas organizacijoje. Tai gali būti organizacijos valdyba, taryba, akcininkai, direktorius ir (ar) vadovas.

Elgesio kodeksas – dokumentas, kuris skirtas aptarti organizacijos darbuotojų elgesį įvairiose situacijose (pavyzdžiui: kai darbuotojas gauna korupcinio pobūdžio pasiūlymą ar organizacijoje draudžiamos vertės dovaną, pastebi kolegą, piktnaudžiaujantį savo pareigomis, ir pan.). Elgesio kodekse siūlytina aprašyti konkrečias, dažniausiai organizacijoje pasitaikančias situacijas ir pavyzdžius, kaip jose turėtų elgtis darbuotojai.

12.6. INFORMACIJOS APIE ASMENĮ PATEIKIMAS

Siekiant įvertinti personalo patikimumą užimti tam tikras pareigas ir mažinti korupcijos rizikas³¹, į VVĮ ir SVĮ vadovų arba jų pavaduotojų pareigas skiriantis³² (taip pat – paskyręs) ar jo įgaliotas asmuo turi pateikti STT prašymą dėl informacijos apie asmenį pateikimo.³³ VVĮ ir SVĮ vadovai privalo kreiptis į STT dėl skiriamų VVĮ ir SVĮ struktūrinių padalinių, nesančių kituose struktūriniuose padaliniuose, vadovų ir jų pavaduotojų. Skirti asmenį į pareigas galima tik po STT informacijos gavimo ir jos įvertinimo. Nuo 2022 m. sausio 1 d. VVĮ ir SVĮ privalo viešai skelbti pareigybių, į kurias skiriant asmenis įmonėms privaloma kreiptis į STT dėl informacijos pateikimo, sąrašą. Sąrašo sudarymo tvarka pateikta žemiau esančiame grafike.³⁴

²⁹ Antikorupcinio vertinimo atlikimo vadovas: <https://www.stt.lt/korupcijos-prevencija/teises-aktu-antikorupcinis-vertinimas/7446>.

³⁰ Etikos kodeksų pavyzdžiai:

<https://www.epsog.lt/uploads/documents/files/Politikos/EPSO-G%20Etikos%20kodeksas.pdf>,

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2020/12/ab-vilniaus-silumos-tinklai-darbuotoju-etikos-kodeksas.pdf>.

³¹ Pažymėtina, kad skiriamas į pareigas asmuo gali pradėti eiti pareigas tik po to, kai skiriantysis į pareigas subjektas gaus informaciją iš STT ir ją įvertins.

³² VVĮ vadovus ir jų pavaduotojus dažniausiai skiria kontroliuojančios ministerijos ministras, SVĮ vadovus ir pavaduotojus – savivaldybės administracijos direktorius.

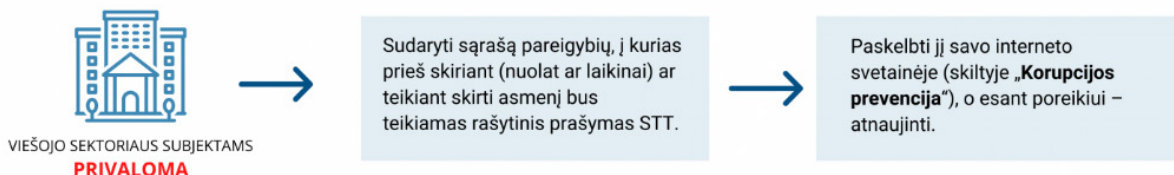
³³ Prašymo forma <https://stt.lt/asmenu-patikrinimas/prasymu-formos/4939>.

³⁴ STT parengta informacija <https://stt.lt/naujienos/7464/naujasis-korupcijos-prevencijos-istatymas-esminiai-pokyciai-del-personalo-patikimumo-uztikrinimo-3288>.

PERSONALO PATIKIMUMO UŽTIKRINIMAS PAGAL NAUJĄJĮ KORUPCIJOS PREVENCIJOS ĮSTATYMĄ

PAREIGYBIŲ SĄRAŠO SUDARYMAS:

Į SĄRAŠĄ ĮTRAUKIAMOS:

- ✓ Visos pareigybės, dėl kurių kreiptis į STT yra privaloma.
- ✓ Skiriančio ar teikiančio subjekto sprendimu – kitos pareigybės, galimai susijusios su korupcijos rizika.

Dėl asmenų, skiriamų ar teikiamų į nurodytą sąrašą įtrauktas pareigas, prašymas STT pateikti informaciją **privalomas visais atvejais**.

Dėl asmenų, skiriamų ar teikiamų į nurodytą sąrašą neįtrauktas pareigas, prašymas STT pateikti informaciją **negali būti teikiamas**.

Specialiųjų tyrimų tarnybos informacija

12.7. KORUPCIJOS RIZIKOS VALDYMO VERTINIMAS

VVĮ ir SVĮ korupcijos rizikos valdymo vertinimas planuojamas ir atliekamas Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymo nustatyta tvarka, o kituose viešojo sektoriaus subjektuose gali būti atliekamas jų vidaus auditą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Auditavimas, kaip yra valdomos korupcijos rizikos VVĮ ar SVĮ – itin svarbi korupcijos prevencijos priemonė. Korupcijos rizikos valdymo vertinimo metu paaiškėja, ar įmonė laikosi korupcijai atsparios aplinkos kūrimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų, ar užtikrinamas rizikų valdymas ir vidaus kontrolė, ar įgyvendinamos korupcijos prevencijos priemonės, numatytos įmonės korupcijos prevencijos politikoje ar korupcijos prevencijos veiksmų plane.

12.8. ATSPARUMO KORUPCIJAI LYGIO NUSTATYMAS

Norint nustatyti VVĮ ir SVĮ atsparumą korupcijai ir tuo pačiu sužinoti, kokia kryptimi turėtų įmonėje toliau būti plėtojama antikorupcinė politika, reikalinga įvertinti: kiek ir kokių korupcijai atsparios aplinkos kūrimo priemonių yra įdiegta, šių priemonių diegimo kokybę ir praktinį pritaikomumą bei taikant priemones pasiektus rezultatus. Atsparumo korupcijai lygio (toliau – AKL) nustatymas – nauja KPĮ nustatyta korupcijos prevencijos priemonė, skirta viešojo sektoriaus subjektams padėti į(si)vertinti egzistuojantį korupcijai atsparios aplinkos lygį savo arba pavaldžiame subjekte. Korupcijai atsparios aplinkos lygis gali būti nuo labai žemo iki labai aukšto. AKL nustatymo rezultatai turi būti skelbiami įmonių

ir (ar) subjekto, kuriam įmonė yra pavaldi ir (ar) priskirta pagal valdymo sritį, interneto svetainėje. Nuo 2022 m. sausio 1 d. nustatyti savo atsparumo korupcijai lygį turi pačios VVĮ ir SVĮ arba subjektas, kuriam šie juridiniai asmenys yra pavaldūs ir (ar) priskirti pagal valdymo sritį (šiuo atveju – ministerijos, savivaldybių administracijos), atsižvelgiant į įmonių dydį ir administracinius pajėgumus. AKL nustatymo metodika patvirtinama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu.

12.9. LOBISTINĖ VEIKLA SVĮ IR VVĮ

2021 m. pradžioje patvirtintas naujos redakcijos lobistinės veiklos įstatymas (toliau – LVĮ) įtvirtino naują pareigą asmenims, kurių atžvilgiu vykdoma lobistinė veikla. Nuo šiol deklaruoti apie vykdomą lobistinę veiklą privalo turėti ne tik lobistais užsiregistravę asmenys, bet ir asmenys, kurių atžvilgiu vykdoma ši veikla. Pagal LVĮ 5 str. įtvirtintas kryžminis deklaravimo principas galioja ir VVĮ ir SVĮ darbuotojams, kurie pagal teisės aktų nustatytą tvarką jiems suteiktas funkcijas dalyvauja rengiant, svarstant teisės aktų projektus ir juos priimant, privalo deklaruoti jų atžvilgiu vykdytą lobistinę veiklą dėl kiekvieno teisės akto projekto ne vėliau kaip per septynias dienas nuo lobistinės veiklos dėl konkretaus teisės akto projekto pradžios (žodinio ar rašytinio (taip pat ir elektroninėmis priemonėmis) teisės akto projekto nuostatų aptarimo su lobistu) VVĮ ir SVĮ vadovų nustatyta tvarka.

VTEK rekomenduoja asmeniui, patyrusiam lobistinę veiklą, deklaruoti tai VTEK SKAIDRIS informacinėje sistemoje³⁵. Šioje informacinėje sistemoje galima rasti ir visus lobistais užsiregistravusius asmenis. Pastebėjus į lobistų sąrašą neįrašyto asmens vykdomą lobistinę veiklą, arba pastebėjus, kad lobistų sąraše esantis asmuo nedeklaruoja vykdomos veiklos LVĮ nustatyta tvarka, apie tai atskirai rekomenduojama informuoti VTEK el. paštu vtek@vtek.lt³⁶.

Gerąją praktiką laikytina, kai VVĮ ar SVĮ vadovas viešai skelbia savo darbotvarkę, viešina susitikimus su įvairių suinteresuotų grupių atstovais. Tokiu būdu vadovo, o kartu ir įmonės

veikla, tampa atviresnė visuomenei.

12.10. DĖMESYS VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ SKAIDRUMUI

Viešieji pirkimai – viena iš sričių, kurioje labiausiai yra paplitusi korupcija. Apie trečdalis kasmet STT pradedamų ikiteisminių tyrimų, siekiant nustatyti korupcines veikas, yra susiję su viešaisiais pirkimais. Todėl VVĮ ir SVĮ turėtų ypatingą dėmesį skirti viešųjų pirkimų skaidrumo užtikrinimui. **Toliau pateikiamos priemonės, rekomendacijos³⁷ kaip sumažinti korupcinių veikų rizikas:**

- kuo daugiau pirkimų vykdyti per VŠĮ CPO LT vystomą centralizuotų viešųjų pirkimų elektroninį katalogą. Patvirtinti privalomo tikrinimo, ar prekių, paslaugų ir darbų negalima įsigyti centralizuotai, tvarką;
- viešuosius pirkimus organizacijos viduje turėtų vykdyti šios srities profesionalai. Į viešųjų pirkimų komisijas įtraukti kaip galima labiau viešųjų pirkimų srityje kompetentingus, vien tik pavaldumo ryšiais tarpusavyje nesusijusius, asmenis;
- per visą viešųjų pirkimo procesą (nuo inicijavimo iki įsigytų prekių ar paslaugų priėmimo) turi būti vykdoma proaktyvi interesų konfliktų prevencija. Visi viešojo pirkimo procese dalyvaujantys asmenys turi deklaruoti savo privačius interesus, o atsiradus intereso konflikto regimybė – nedelsiant nusišalinti nuo visų viešojo pirkimo procesų;
- siekti, kad pirkimuose dalyvautų daugiau nei vienas tiekėjas: viešinti, kuo daugiau informacijos apie vykdomus pirkimus, kviesti visus potencialius tiekėjus dalyvauti pirkimuose. Kai pirkime pasiūlymą pateikė tik vienas tiekėjas ar kitų tiekėjų pasiūlymai atmesti – peržiūrėti pirkimo procesą: ar buvo pakankamai ištirta rinka, ar tiekėjas nėra anksčiau laimėjęs, ar nėra

³⁵ <https://skaidris.vtek.lt/public/home/main>.

³⁶ pagal LVĮ tokia veikla gali būti įvertinta kaip neteisėta lobistinė veikla, už kurią gali būti paskirta bauda pagal LVĮ 14 str.

³⁷ Gerąją praktiką, skaidrinant viešuosius pirkimus, viešojo sektoriaus organizacijos dalijosi 2021-03-23 „Skaidrumo akademijos“ renginyje: <https://skaidrumoakademija.lt/diskusija-apie-viesuosius-pirkimus-susilauke-didelio-viesojo-sektoriaus-atstovu-susidomėjimo/>.

konkurenciją ribojančių susitarimų požymių ir pan.;

- vengti vidaus sandorių. Sudarant ir vykdant vidaus sandorius taikyti viešumo principą, t.y. informuoti visuomenę apie pasiektus rezultatus, aktyviau stebėti galimus interesų konfliktus;
- nustatyti aiškias taisykles, kada taikomas tiekėjo šalinimo iš pirkimo procedūros pagrindas.

duomenys apie tai, kam ir kokio dydžio parama buvo skirta. Turi būti draudžiamas bet koks konfidencialumo susitarimai, ribojantys informacijos pateikimą visuomenei apie įmonės suteiktą paramą;

- prieš teikiant labdarą ar paramą organizacija įsitikina, kad paramos gavėjai nėra kaip nors susiję su politikais, valdžios atstovais ir kitais subjektais, turinčiais įgaliojimus priimti sprendimus dėl aukotojo interesų.

12.11. PARAMOS SKYRIMAS

Pagal Labdaros ir paramos įstatymo nuostatas VVĮ ir SVĮ teikdamos paramą vadovaujasi šiais principais: visuomeninės naudos, efektyvumo ir racionalumo, atitikties valstybės ir (ar) savivaldybės bendrovės tikslams, tikslingumo, skaidrumo ir nešališkumo. Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus juridiniai asmenys negali finansuoti ar remti politinių partijų ir jų politinių kampanijų. Maksimalus organizacijos bendros paramos teikimo dydis susietas su VVĮ ar SVĮ ataskaitinių finansinių metų grynojo pelno dalimi³⁸. Siekiant maksimalaus paramos teikimo skaidrumo, gerąja praktika laikytina, kai:³⁹

- įmonė yra pasitvirtinusi paramos teikimo politiką, kurioje detalizuojama, kaip paramos skyrimo principai yra įgyvendinami praktiškai;
- paraiškų paramai gauti vertinimas turi būti atliekamas laikantis aukščiausių skaidrumo, lygiateisiškumo standartų;
- įmonės turi pasitvirtinusios paramos prašymo teikimo, sutarties ir panaudojimo ataskaitos formas;
- įmonės interneto svetainėje viešinami

12.12. DOVANŲ POLITIKA

Dovana yra bet koks vertė turintis dalykas, įteikiamas kitam žmogui kaip draugystės ar dėkingumo ženklas pagal tarptautinį protokolą, nusistovėjusias tradicijas ir papročius. Dovanos yra teikiamos nesitikint mainais už tai gauti kokį nors atlygį, tačiau priklausomai nuo donanos vertės, nuo to kam, kokiomis aplinkybėmis, kaip dažnai, koku tikslu ar už ką ji teikiama, dovana gali būti vertinama kaip neteisėta nauda arba kyšis, todėl tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje labai svarbu yra žinoti, kuo skiriasi dovana ir kyšis. Taigi, dovana yra savanoriškas nuosavo turto perleidimas neatlygintinai kitam asmeniui, be jokios kompensacijos. Dovanos sąvoką siūlytina tapatinti su žodžiu „veltui“.

VPIDĮ 13 straipsnio 1 dalis draudžia asmeniui, kuriam privaloma deklaruoti privačius interesus, ar jam artimam asmeniui, priimti dovanas ar paslaugas, jeigu tai susiję su deklaruojančio asmens tarnybine padėtimi ar tarnybinėmis pareigomis⁴⁰. Dovanos, kurios teikiamos organizacijai, kaip juridiniam asmeniui, o ne jos darbuotojui (valstybės tarnyboje dirbančiam asmeniui), nėra VPIDĮ 13 str. objektas, t. y. tokios dovanos yra registruojamos ir apskaitomos kitais pagrindais.

LVĮ draudžia asmeniui, kuriam lobistine

³⁸ Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo 9 str.

³⁹ Paramos skyrimo tvarkos, dokumentų pavyzdžiai:

<https://www.kn.lt/zmones-ir-tvari-veikla/paramos-skyrimas/3936>.

⁴⁰ Šio straipsnio 1 dalyje nustatytas apribojimas netaikomas dėl ne didesnės negu 150 eurų vertės dovanų, gautų pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su deklaruojančio asmens tarnybinėmis pareigomis, taip pat dėl reprezentacijai skirtų dovanų su valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika arba kai paslaugomis yra naudojamosi tarnybiniais tikslais. Dovanos, kurių vertė didesnė nei 150 Eur, turi būti registruojamos ir tampa valstybės nuosavybe.

⁴¹ Alkoholio kontrolės įstatymo 28 str. 1 d.

⁴² VPIDĮ 2 str. 5 d. nurodyti valstybinėje tarnyboje dirbantys asmenys ir šio įstatymo 4 str. 3 d. nurodyti asmenys.

⁴³ Lentelė sudaryta, remiantis Lobistinės veiklos įstatymu, Alkoholio kontrolės įstatymu ir VTEK išleistomis rekomendacijomis.

veikla siekiama daryti įtaką, priimti dovanas ar kitokį atlygį iš lobistų. Taip pat Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatyme⁴¹ yra nuostata draudžianti alkoholinius gėrimus duoti kaip premiją, kaip prekės priedą arba dovanoti.

Žemiau esančios lentelės viršuje teikiama rekomendacija privačius interesus deklaruojančiam asmeniui⁴² – ar galima priimti dovaną ar paslaugą, ar ne.⁴³

Deklaruojantis asmuo (toliau - DA) gauna dovaną ar paslaugą:	Rekomendacija
dovaną ar paslaugą, susijusią su DA einamų pareigų (funkcijų) atlikimu (vykdymu) (VPIDĮ 13 str. 1 d.)	Negalima priimti
dovaną, susijusią su DA einamų pareigų (funkcijų) atlikimu (vykdymu) + pagal tarptautinį (diplomatinių) protokolą + <150 Eur	Galima priimti
dovaną, susijusią su DA einamų pareigų (funkcijų) atlikimu (vykdymu) + pagal tradicijas + <150 Eur	Galima priimti
reprezentacinę dovaną su simbolika + < 150 Eur	Galima priimti
paslaugas, kuriomis bus naudojamos tarnybiniams tikslais	Galima priimti
juridinių asmenų dovanojami alkoholiniai gėrimai	Negalima priimti
Asmuo, kuriam lobistine veikla siekiama daryti įtaką	Rekomendacija
Bet kokia lobisto teikiama dovana	Negalima priimti

Pažymėtina, kad Lietuvos viešojo sektoriaus institucijos, siekdamos didesnio visuomenės pasitikėjimo jų veikla ir priimamais sprendimais, kurdamos skaidrią aplinką bei saugodamos institucijos reputaciją, savo etikos ir elgesio kodeksuose arba atskiruose dovanų politikos teisės aktuose⁴⁴ reglamentuoja griežtesnius, nei įtvirtinta VPIDĮ, dovanų priėmimo ribojimus – taiko „nulinę“ dovanų politiką: draudžia visiems darbuotojams priimti, teikti dovanas, jei tai susiję su jų darbo funkcijomis bei įvairiais būdais informuoja savo tiekėjus, verslo partnerius, klientus apie tai, kad nepriima jokių dovanų.

12.13. VIDINIAI INFORMACIJOS APIE PAŽEIDIMUS TEIKIMO KANALAI IR PRANEŠĖJŲ APSAUGA

Efektyvūs informacijos apie neetišką elgesį, korupciją ar kitus pažeidimus pateikimo mechanizmai yra svarbūs korupcijos prevencijai,

korupcijos rizikų valdymui ir korupcijos užkardymui visame viešajame sektoriuje, įskaitant VVĮ ir SVĮ. Galimybė saugiai ir paprastai pranešti apie galimus korupcijos atvejus – itin svarbi korupcijai atsparios aplinkos kūrimo dalis. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatyme (toliau – PAĮ) nustatyti trys informacijos apie pažeidimus pateikimo būdai: informacijos pateikimas įstaigoje per vidinį informacijos apie pažeidimus teikimo kanalą (toliau – vidinis kanalas); kompetentingai institucijai tiesiogiai; viešai. Tokie informacijos apie pažeidimus pateikimo būdai yra skirti vidiniam informacijos apie pažeidimų atskleidimui įstaigoje, išoriniam atskleidimui kompetentingai institucijai ir išoriniam atskleidimui visuomenei ar žiniasklaidai.

Vyriausybė 2018 m. lapkričio 14 d. nutarimu Nr. 1133 patvirtino Vidinių informacijos apie pažeidimus teikimo kanalų įdiegimo ir jų funkcionavimo užtikrinimo tvarkos aprašą⁴⁵. Šiame apraše nustatyti įstaigose diegiamų vidinių kanalų reikalavimai, jų funkcionavimas, informacijos apie pažeidimus teikimas, tyrimas,

https://vtek.lt/images/Duomenys/VTEK_Rekomendacines_gaires_del_dovanu_ir_paslaugu_priemimo_apribojimu_20200312_fin.pdf.

⁴⁴ „Įstaigos dovanų, taip pat reprezentacijai skirtų dovanų perdavimo, vertinimo, registravimo, saugojimo ir eksponavimo tvarkos aprašas“, <https://www.stt.lt/korupcijos-prevencija/mokomoji-ir-metodine-medziaga/antikorupcines-aplinkos-kurimas-viesajame-sektoriuje/7455>.

Dovanų politikos pavyzdys:

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2017/12/dovanu-priemimo-gavimo-teikimo-ir-elgesio-su-jomis-tvarka.pdf>.

⁴⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b146ff50ed8a11e89d4ad92e8434e309/asr>.

tvarkymas ir konfidencialumo užtikrinimas įstaigose. Nutarime yra numatytas įpareigojimas įdiegti vidinius kanalus ir VVĮ, ir SVĮ, išskyrus atvejus, kai institucijoje, kurios valdymo sričiai jos priskiriamos, yra įdiegti vidiniai kanalai, kuriais gali naudotis ir VVĮ, ir SVĮ darbuotojai. **Vidiniai kanalai turi veikti pagal šiame nutarime įtvirtintas nuostatas:**

1. VVĮ ir SVĮ vadovas paskiria kompetentingą subjektą, kuris administruoja vidinį kanalą. Kompetentingu subjektu skiriamas asmuo (-enys), kurio (-ių) reputacija ir kvalifikacija nekelia abejonių dėl jo galimybių analizuoti ir tirti vidiniu kanalu gautą informaciją apie pažeidimus. Paskirtam subjektui negali būti daromas poveikis ar kitaip trukdoma atlikti funkcijas;

2. VVĮ ir SVĮ imasi reikiamų veiksmų (techninių, organizacinių ir kt.), kad būtų įdiegtas vidinis kanalas, kuriame informaciją būtų galima teikti raštu ar žodžiu bei vienu ar daugiau būdų (asmeniškai kompetentingam subjektui, paštu arba el. paštu, naudojantis interneto platformomis (internetu arba intranetu), telefonu arba kitomis balso pranešimų sistemomis ir pan.). Kompetentingas subjektas, vidiniu kanalu gavęs informaciją apie pažeidimą, ją pateikiamam asmeniui pageidaujant nedelsdamas raštu informuoja šį asmenį apie tokios informacijos gavimo faktą;

3. VVĮ ir SVĮ nustato vidines administracines procedūras, užtikrinančias vidiniu kanalu gautos informacijos turinio ir kitų duomenų, leidžiančių identifikuoti informaciją apie pažeidimą pateikusį asmenį, konfidencialumą. Konfidencialumas užtikrinamas nepaisant gautos informacijos apie pažeidimą tyrimo rezultaty. Prieigą prie įmonės vidiniu kanalu gautos ir įstaigoje saugomos informacijos bei dokumentų, kuriuose yra duomenų, leidžiančių nustatyti informaciją apie pažeidimą pateikusio asmens tapatybę, turėtų tik kompetentingas subjektas, o informaciją apie pažeidimą pateikusio asmens duomenys, leidžiantys nustatyti jo tapatybę, būtų teikiami tik asmenims, nagrinėjantiems informaciją apie pažeidimą ir atliekantiems gautos informacijos apie pažeidimą tyrimą;

4. Kompetentingas subjektas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo informacijos apie pažeidimą gavimo raštu informuoja tokią informaciją pateikusį asmenį apie priimtą sprendimą dėl informacijos nagrinėjimo. Sprendimas nenagrinėti informacijos apie pažeidimą turi būti motyvuotas. Kompetentingas subjektas,

baigęs nagrinėti informaciją apie pažeidimą, ne vėliau kaip per dvi darbo dienas raštu informuoja informaciją apie pažeidimą pateikusį asmenį apie priimtą sprendimą, nagrinėjimo rezultatus ir veiksmus, kurių buvo imtasi ar planuojama imtis, nurodo priimto sprendimo apskundimo tvarką. Nustačius pažeidimo padarymo faktą, kompetentingas subjektas informuoja informaciją apie pažeidimą pateikusį asmenį apie pažeidimą padariusiems asmenims taikytą atsakomybę;

5. Jei gauta informacija apie pažeidimą leidžia pagrįstai manyti, kad yra rengiama, daroma ar padaryta nusikalstama veika, administracinis nusižengimas arba kitas pažeidimas, kompetentingas subjektas ne vėliau kaip per 2 darbo dienas nuo informacijos gavimo dienos, persiunčia gautą informaciją apie galimus pažeidimus tokią informaciją įgaliojati tirti institucijai be asmens, pateikusio informaciją apie pažeidimą, sutikimo ir apie tai informuoja šį asmenį;

6. Informaciją apie pažeidimą pateikusiam asmeniui, dėl jam galimo ar daromo neigiamo poveikio, susijusio su informacijos apie pažeidimą pateikimo faktu, turi būti sudaryta galimybė konsultuotis su kompetentingu subjektu dėl savo teisių gynimo būdų ar priemonių, įskaitant galimybę kreiptis į LR prokuratūrą dėl jo pripažinimo pranešėju.

VVĮ ir SVĮ savo interneto svetainėse skyriuje „Pranešėjų apsauga“ privalo viešai skelbti įmonės vidiniame kanale numatytus informacijos apie pažeidimus teikimo būdus, asmenų, teikiančių informaciją apie pažeidimus, teisinės gynbos priemones, kuriomis saugoma nuo neigiamo poveikio priemonių, teisės ir garantijas bei atsakomybės už informacijos atskleidimą netaikymą, informacijos apie pažeidimus teikimo ir nagrinėjimo procedūrą, taip pat konfidencialių konsultacijų, kurios gali būti teikiamos asmenims, svarstantiems teikti ir pateikusiems informaciją apie pažeidimą, teikimo būdus, pateikiamos nuorodos į aktualią PAĮ ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų redakciją. Taip pat teikiami statistiniai duomenys apie vidinio kanalo veiksmingumą: kiek įmonėje per vidinį kanalą pateikta informacijos apie pažeidimus, kiek informacijos išnagrinėta, kiek jos perduota nagrinėti LR prokuratūrai, kiek resursų kasmet skiriama vidiniam kanalui palaikyti ir kita aktuali informacija, susijusi su informacijos apie pažeidimus teikimu ir nagrinėjimu įmonėje.

Darbuotojai, kurie sužinojo apie

neteisėtą veikimą, turi turėti galimybę pirmiausia pranešti įmonės viduje, nesibaimindami galimo susidorojimo ar bet kokių neigiamų pasekmių jų atžvilgiu. Nors PAĮ užtikrina tokių asmenų apsaugą, įmonės taip pat turėtų stengtis sudaryti sąlygas, kad informaciją apie pažeidimą pateikiantis asmuo galėtų jaustis saugiai.

12.14. DARBUOTOJŲ ANTIKORUPCINIS ŠVIETIMAS

Darbuotojų antikorupcinis švietimas turėtų būti viena iš esminių korupcijai atsparios aplinkos kūrimo VVĮ ir SVĮ sistemos dalių. Darbuotojai, nežinantys, kas yra korupcija, kaip ją atpažinti ir reaguoti, ar kokie egzistuoja pagrindiniai korupcijos rizikos veiksniai jų darbovietėje, tikėtina bus neatsparūs korupcinėms veikoms. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurios VVĮ ir SVĮ yra svarbios užtikrinant nacionalinį šalies saugumą, šių įmonių darbuotojų antikorupcinis švietimas prisideda ir prie nacionalinio šalies saugumo interesų. Todėl itin svarbu, kad korupcijos prevencijos priemonių diegimą lydėtų gerai suplanuota darbuotojų antikorupcinio švietimo programa.

Mokymų apimtis ir turinys.

Antikorupciniai mokymai turi būti privalomai skirti visiems įmonės darbuotojams, tačiau jų turinys gali skirtis, atsižvelgiant į padalinių ar tam tikrų funkcijų specifiką bei riziką, su kuria susiduriama jų veikloje. Mokymo programos turinys ir apimtis taip pat gali skirtis priklausomai nuo organizacijos dydžio, veiklos pobūdžio, korupcijos rizikos lygio. Mokymai turi apimti visas VVĮ ir SVĮ taikomas ar planuojamas taikyti antikorupcijos priemones ir turi atskleisti, ką jos reiškia darbuotojo kasdienėje veikloje. Labai naudinga pateikti konkrečių pavyzdžių, su kuriais įmonė yra susidūrusi, paviestų žiniasklaidoje atvejų, priimtų teismų sprendimų. Taip pat yra prasminga mokymams naudoti dilemas, kuriose aptiriamos nevienareikšmės situacijos, skatinančios darbuotojus diskutuoti, ieškoti visiems priimtinių sprendimų. Tai formuoja aukštą įmonės kultūrą, bendrą supratimą ir prisideda prie aukštų etikos standartų taikymo įmonėje.

Mokymų organizavimo tvarka.

Antikorupcinių mokymų turinį rekomenduotina

pritaikyti konkrečioms darbuotojų grupėms ir pravesti juos susitikimų, seminarų ar elektroninių mokymų forma arba įvairiai derinant šiuos būdus priklausomai nuo kiekvienos grupės poreikių. Antikorupcinius mokymus taip pat galima įtraukti į kitų periodiškai vykdomų mokymų programas. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas mokymams tų darbuotojų, kurie susiduria su didesne korupcijos rizika – veikia aukštos korupcijos rizikos sektoriuose⁴⁶, taip pat kuriems keliami reikalavimai pasiekti aukštus finansinius rezultatus. Šiai darbuotojų grupei tikslinga pasitelkiami pranešėjus iš išorės. Pabaigus mokymus gali būti tikslinga patikrinti darbuotojų žinias testais ar egzaminais.

VVĮ ir SVĮ turėtų fiksuoti, kada ir kokius antikorupcinius mokymus surengė, kas juose dalyvavo, koks buvo mokymų turinys. Tiesni mokymai turėtų būti rengiami, jeigu pasikeičia teisės aktų reikalavimai, įvyksta įmonės organizacinės struktūros pokyčiai, darbuotojai pereina į kitas pareigas, organizacija pradeda veiklą naujose rinkose, šalyse, pradedami parduoti nauji produktai ir paslaugos. Antikorupciniai mokymai neturėtų būti tik vienkartinio pobūdžio, jie turi tęstis nuolat. Paprastai antikorupciniai mokymai yra kartojami kas antri metai. Po suorganizuotų mokymų, rekomenduotina įvertinti, kokią naudą antikorupciniai mokymai davė, kokia jų pridėtinė vertė organizacijai, kokie dalyvių atsiliepimai ir pan.

Pažymėtina, kad be vidinių mokymų organizavimo, VVĮ ir SVĮ gali naudotis trečiųjų šalių parengtomis mokymų programomis, įrankiais ar platformomis.

2021 m. rugsėjo mėn. vieną tokią antikorupcinio švietimo e. mokymo platformą sukūrė STT, bendradarbiaudama su Lenkijos Centrinio kovos su korupcija biuru (CBA)⁴⁷. Platforma nemokamai gali naudotis visi norintys, o sėkmingai užbaigus mokymo temas yra suteikiami sertifikatai. Profesionaliai atrinkta antikorupcinio švietimo mokymų medžiaga leis kiekvienam savarankiškai gilintis į skirtingas temas. Mokymų platformoje galima rasti informaciją šiomis temomis: korupcijos samprata; korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos; interesų konfliktai; dovanų politika; pranešėjų apsauga; sveikatos apsauga; EBPO svarba užsienio pareigūnų papirkimo kontekste;

⁴⁶ Pvz. statybų, energetikos sektoriuose vykdo tikrinimus, išduoda leidimus, licencijas ir pan.

⁴⁷ <https://emokymai.stt.lt/>.

užsienio pareigūnų papirkimo prevencija ir kt. E. mokymų platformoje antikorpucinio švietimo temų sąrašas ir turinys nuolat pildomas. VVJ ir SVJ kviečiamos naudotis šia mokymų sistema

ir dalintis nuoroda į mokymų platformą (<https://emokymai.stt.lt/>) savo interneto svetainėse, taip prisidedant prie VVJ ir SVJ darbuotojų antikorpucinio švietimo stiprinimo.

13.

NAUDINGI INFORMACIJOS ŠALTINIAI

TEISĖS AKTAI

LR korupcijos prevencijos įstatymas

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168154/mhftCCPxWB>

LR lobistinės veiklos įstatymas

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6328fd40b20611ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=124aazdtp0>

LR pranešėjų apsaugos įstatymas

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3832a702d8ea11e782d4fd2c44cc67af/asr>

LR viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41669/KTCyOzfMkg>

LR labdaros ir paramos įstatymas

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5483/mhIDlhSPdj>

Pavyzdiniai už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą atsakingų subjektų nuostatai ir pareigybų aprašymai

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/49c37321696211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=b77e4622-4bd7-4e7a-89b1-107898b3b84>

TARPTAUTINIŲ IR VIETINIŲ ORGANIZACIJŲ METODINĖS REKOMENDACIJOS, VADOVAI

Guidelines on Anti-Corruption and Integrity in State-Owned Enterprises

<https://www.oecd.org/daf/ca/Guidelines-Anti-Corruption-Integrity-State-Owned-Enterprises.pdf>

EBPO parengtas antikorpucijos ir integralumo vadovas valstybės valdomoms įmonėms (2021)

<https://www.oecd.org/corporate/ca/Implementation-Guide-ACI-Guidelines.pdf>

KPT nustatymo metodinės rekomendacijos

<https://www.stt.lt/korupcijos-prevencija/korupcijos-pasireiskimo-tikimybes-nustatymas/7479>

Rekomendacijos užsienyje veikiantiems Lietuvos verslo subjektams: kaip atpažinti korupcijos apraiškas ir į jas reaguoti

<https://www.stt.lt/mokomoji-ir-metodine-medziaga/rekomendacijos-uzsienyje-veikiantiems-lietuvas-verslo-subjektams/7585>

2018 m. „Antikorpucijos vadovas verslui“ (2022 m. pasirodys nauja vadovo versija, kuri taip pat bus patalpinta www.stt.lt svetainėje)

https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/8_3606_stt_antikorpucinis_vadovas_lt_210x295_web_2v.pdf

2018 m. „Antikorpucinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovas“ (2022 m. pasirodys nauja vadovo versija, kuri taip pat bus patalpinta www.stt.lt svetainėje)

https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/aav_viesajam_2018_09_05_viesinimui_pdf_2_lt.pdf

10 antikorpucijos principų valstybės valdomoms įmonėms

<https://www.transparency.org/en/publications/10-anti-corruption-principles-for-state-owned-enterprises>

KORUPCIJOS PREVENCIJOS PRIEMONIŲ TAIKymo PAVYZDŽIAI

Antikorupcinės politikos pavyzdžiai

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2017/07/nr.-227-antikorupcijos-programa-2017-06-30.pdf>;

<https://www.epsog.lt/lt/tikslai-ir-atskaitomybe/skaidrumas-1>;

<https://www.ignitisgrupe.lt/sites/default/files/inline-files/ANTIKORUPCINE%20POLITIKA.pdf>

Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymo pavyzdžiai

https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/apie/prewencija/KPTA_2019_santrauka_5.pdf;

<https://registra.lt/lt/imone/korupcijos-prewencija/korupcijos-pasireiskimo-tikimybe-1>

Interesų konfliktų prevencijos politikų pavyzdžiai

<https://chc.lt/data/public/uploads/2020/01/viesuju-ir-privaciu-interesu-deklaravimo-ir-pirkimo-procedurose-dalyvaujanciu-darbuotoju-nusisalinimo-ar-nusalinimo-esant-interesu-konfliktui-tvarkos-aprasas-2020.pdf>;

https://www.epsog.lt/uploads/documents/files/Politikos/EPSo-G_Interes%C5%B3%20valdymo%20politika.pdf

Etikos kodeksų pavyzdžiai

<https://www.epsog.lt/uploads/documents/files/Politikos/EPSo-G%20Etikos%20kodeksas.pdf>;

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2020/12/ab-vilniaus-silumos-tinklai-darbuotoju-etikos-kodeksas.pdf>.

Pranešimų kanalo pavyzdžiai

<https://www.stt.lt/pateikti-pranesima-apie-korupcija/kitiems-asmenims/9>;

<https://www.bkms-system.net/bkwebanon/report/clientInfo?cin=12ldl12&c=-1&language=lit>

Dovanų politikos pavyzdžiai

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2017/12/dovanu-priemimo-gavimo-teikimo-ir-elgesio-su-jomis-tvarka.pdf>;

https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/apie/prewencija/dovanu_politika_2019_02_28.pdf

Paramos skyrimo tvarkos, dokumentų pavyzdžiai

<https://www.kn.lt/zmones-ir-tvari-veikla/paramos-skyrimas/3936>;

<https://www.chc.lt/data/public/uploads/2020/07/ab-vilniaus-silumos-tinklai-paramos-politika.pdf>

ANTIKORUPCINIAI KLAUSIMYNAI, KITA NAUDINGA INFORMACIJA

Transparency international parengtas klausimynas, skirtas valstybės valdomoms įmonėms įsivertinti savo antikorupcinę aplinką

https://images.transparencycdn.org/images/2018_SOE_Healthcheck_EN-4-2.pdf

Iniciatyvos „Skaidrumo akademija“ klausimynas, skirtas organizacijoms įsivertinti antikorupcinės aplinkos brandą

<https://klausimynas.skaidrumoakademija.lt/>

Transparency International Lietuvos skyriaus klausimynas įmonėms, skirtas įsivertinti skaidrumo lygį

<https://skaidrumas.lt/imones/isivertink>

Elektroninė, nemokamų antikorupcinių mokymų platforma

<https://emokymai.stt.lt/>

Iniciatyva, skatinanti dalintis gerąja organizacijų antikorupcine patirtimi „Skaidrumo akademija“

www.skaidrumoakademija.lt

Informacinė sistema, skirta lobistinės veiklos deklaravimui (taip pat patyrus lobistinę įtaką)

<https://skaidris.vtek.lt/public/home/main>